

A SAJÓLÁDI PÁLOS KOLOSTOR

JOÓ TIBOR

Műemlékeink építéstörténetének és műértékeinek ismertetései sorában különös jelentősége van a műemléki együttesekkel kapcsolatos anyagoknak, publikációknak, hiszen több építmény bemutatása során területi, időbeli, alkotókkal kapcsolatos, vagy a készítőkre vonatkozó számos összefüggésre mutathatunk rá, szélesebb körben bővítik az ismeretanyagot, kelthetik fel az érdeklődést. Kolostorok és templomok emlékanyagának, történetének együttes kutatása szélesíti az elmúlt évszázadok gazdasági és kulturális életére, a művészek és mesterek tevékenységére és körére vonatkozó meglehetősen hiányos ismeretanyagot, s különösen sok kutatható akad még az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend — a pálos rend — gazdag hagyatékában, annak a hazai kulturális, iparművészeti, képzőművészeti, oktatási életre kifejtett hatásában.

Ezeknek az ismertetéseknek, problémákat is felvető adalékközléseknek a sorában — a sátoraljaújhelyi, diósgyőri pálos épületegyüttesek után — most a 600 éves sajlóádi pálos kolostorral és templommal foglalkozunk.

A hivatalos műemlékjegyzék¹ Sajóládon a következő műemlékeket sorolja fel: *Sajólád*: MJ Rk. plébániaház, v. pálos kolostor, középkori eredetű, újjáépítve 1730. k. barokk stílusban. Egyik szárnya lebontva. MJ. Rk. templom, barokk, 1737. (1. kép). M. Sajóhid, Nep. Szt. János szobor, rokokó, 1770. k. MJ. Temető, kápolna, barokk, 1740 k. Ismertetésem során a Műemlékjegyzék leszűkített körű adatait részletesebb mértékben igyekszem kiegészíteni és bizonyos vonatkozásokban pontosítani.

A KOLOSTOR ÉS A TEMPLOM TÖRTÉNETE

1379-ben Nagy Lajos király Czudar Péternek adja hűséges szolgálataiért a Sajó folyó melletti Laad birtokot.² 1387-ből (szeptember 29.) már oklevél említi, hogy Czudar Péter, István és György Lád földrészt tartozékaival remeteségül és örökös lakhelyül adta a pálosoknak azzal az ígérettel, hogy ezen a

1. Országos Műemléki Felügyelőség: Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc megyei város műemlékjegyzéke. Bp., 1964. 39.

2. *Gyöngyössy Gergely*: Bullarium, pp. 72. Bp.: Egyet. Kvt.: Cod. lat. 115. (OMF—Dr. Baranyainé).

Boldogságos Szűz tiszteletére kolostort — minden fajta szolgálati helyiségeivel, és pedig épületekkel és házakkal a nevezett testvérek lakóhelyéül — fog-nak építeni. Mivel ez a föld kevés az eltartásukra, ezért adják Keresztúrt Mohy mellett, az emődi és mályi szőlőket és a szederkényi halastavat.³

1389. március 30-án Mária királynő Szikszón kiállított oklevele tanúsítja, hogy a királynő Mária iránti tiszteletből a ládi kolostor remetéinek jobbágyságait mentesíti a Keresztúr faluban, az emődi és mályi hegyen levő szőlők után járó borkilenced fizetése alól.⁴ 1389. július 7-én a miskolci bíró és esküdt polgárok tanúsítják, hogy Meszes Benedek polgár örök áron eladta a Maly hegyen fekvő szőlőjét a Boldogságos Szűzről elnevezett ládi paulinus kolostornak.⁵ 1392. március 22-én Mária királynő a ládi pálosok kérésére, Szűz Mária iránti tiszteletből — akinek neve alatt alapított a ládi kolostor — Keresztúr nevű birtokukon lakó jobbágyságukat felmenti a Mohy és két Zsolca nevű királynői falvakban szedni szokott vám fizetése alól és megtiltja a diósgyőri várnagyoknak, alvárnagyoknak, valamint a három falú vámosainak, hogy a keresztúri jobbágyoktól a jövőben vámot szedjenek.⁶ 1394-ből egy olyan oklevél ismeretes, amely a ládi kolostort alapító Czudar Péternek egy budai házadományáról szól.⁷ *A kolostor méreteire, kegyhely-jellegére és jelentőségére utal az, hogy már 1400. november 1-én búcsút engedélyez IX. Bonifác pápa a sajládi pálos kolostor templomát felkeresőknek, a perjelt pedig felhatalmazza tizenkét időszakos gyóntató alkalmazására.*⁸ A búcsúengedély nyilván arra szolgált, hogy az akkor feltehetően még be nem fejezett épület céljára nagy jövedelem folyjon be, vagy ha már elkészült, ez karbantartására szolgáljon. *(Ugyanilyen jogot a váradi székesegyház és püspök csak 1401. augusztus 25-én, a kassai Szent Erzsébet templom pedig 1402. március 1-én kapott.)*⁹ 1409-ben Czudar Benedek, Jakab és Simon Víznek és Szakadék tavát adja a kolostornak.¹⁰ 1412-ben Keresztúron, Naskócz pusztán és Wagozegen kapnak újabb birtokot.¹¹ 1414-ben Czudar Jakab és Simon a kolostornak adja Rákosháza nevű lakatlan birtokát, s ezt az adományt Zsigmond király még ebben az évben jóváhagyja és a pálosokat be is iktatják.¹² 1414-ben Kornys Pál magvaszakadtával Petri birtoka a királyra szállt, egy másik pedig a pálosokra maradt örököség révén,¹³ *1423-ban János egri segédpüspök fölszentelte a ládi pálosok templomát a temetővel; a templomban két mellékoltárt is szentelt: Szent Jakab, valamint Szent Simon és Júdás oltárait; a Szent-Lélek kápolnát három oltárral (a Szentlélek imádságára; Szt. György és Szt. Katalin tiszteletére), továbbá a Szent Miklós oltárt*

3. Gyéressy Béla: Documenta Artis Paulinorum I. Füzet. Bp. 1975. 217—218., 225.

4. Zsigmond-kori Okmánytár I. 119—120. o. 970.

5. Szendrei János: Oklevéltár Miskolc város történetéhez. Miskolc, 1890. 67—68. (ZS. O. I. 136. o. 1092.)

6. Zsigmond-kori Okmánytár I. 268. o. 2444.

7. Gyéressy i. m. 239. o.

8. Zsigmond-kori Okmánytár II. 70. o. 585.

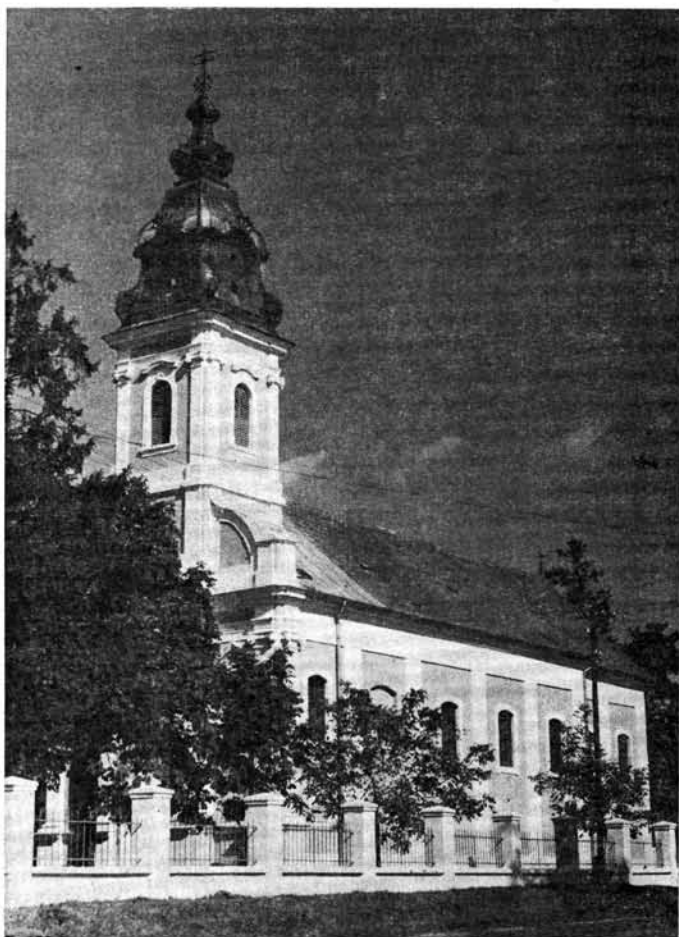
9. Zsigmond-kori Okmánytár II. 143. o. 1208.; 175. o. 1475.

10. Gyéressy i. m. 217—219.

11. Gyéressy i. m. 219.

12. Gyéressy i. m. 217. 222.

13. Gyéressy i. m. 218.

1. kép. A sajóládi volt pálos templom

a körüljáróban.¹⁴ 1425-ben Simon fia Dávid nyéki birtokrészét, melyet Rákosnak neveznek, hagyja a kolostorra.¹⁵ 1429-ben Palóczy Mátétól (Mátyustól?) Zalaypether Theleke-t öröklik.¹⁶

1433-ban Fr. Gergely vikárius generális évi 8 forintért bérbeadja Kaueni Mihálynak azt a budai házat a Mindszent utcában, amelynek délről a segesdi minoriták háza, északról a Szűk utca és a zsámbéki prépost háza a szomszédja.¹⁷ 1443-ban Czudar Jakab fia Jakab körömi birtoka felét a sajóládi ko-

14. OL Kam. Lt. Acta Paul. Fasc. 158. Fol. 215—241. Num. 60. (OMF—Gyéressy)

15. Gyéressy i. m. 218.

16. Gyéressy i. m. 219.

17. Gyéressy i. m. 218.

lostornak adományozza.¹⁸ 1444-ben Czudar Jakab a péntekenként befolyó adót, illetve a vámot ajándékozza a szerzeteseknek Luc földjén és vizein.¹⁹ 1450-ben Emődön Ruffus György ad szőlőt.²⁰ 1454-ben Berenthei Gergely fiai — Péter és Simon —, valamint Simon fiai — Dömötör és Miklós — egyházaspetri birtokukat Borsod megyében részint alamizsnaképpen, részint 50 szinarany forintért a ládi szerzeteseknek adják.²¹ Ugyancsak 1454-ben Lugnay Miklós fia György, valamint Chabay Deák Miklós fiai — Péter és Pál — a sajlóádi kolostornak adják részint lelkük üdvösségéért, részint 100 szinarany forintért a Felső-Korhyban — Borsod megyében Ónod vára és Lád klastroma között — levő birtokukat.²² 1455-ben Biki Kánthor László fia Imre és László nővére, Erzsébet asszony — babai nemes özvegye —, valamint fiai Péter és Benedek Alsó- és Felső-Korhyban levő birtokukat a sajlóádi barátoknak adományozzák, s 1456-ban be is iktatják őket.²³ *1461-ben Fr. Sovány János generális perjel a Czudarék segítségével csináltatja meg (felújítja?) az ambitust (nyilván a kolostor kerengőjét) Ládon.*²⁴

1463-ban Ónodi Czudar Simon és Jakab — örökmisék fejében — egész körömi birtokát a sajlóádi pálosoknak adományozza.²⁵ 1465-ben Czudar Jakab Bázs nevű birtokát is a pálosoknak adja. Ezeket az adományokat Mátyás király a következő évben megerősíti, s a beiktatás is megtörtént. Az adomány fejében a szerzeteseknek mindennap énekes gyászmisét kell végezniük, kivéve az ünnepeket.²⁶ 1468-ban László prépost a Bázshoz tartozó Zathyras halasztavat a kolostornak ítéli.²⁷ 1472-ben a sajlóádi szerzeteseket beiktatták Keresztúr, Dejta, Rákos, Egyházaspetri, Bázs és Köröm birtokába, s ezekben Mátyás király is megerősítette őket.²⁸ 1475-ben Fr. Fekete Vince, Lád vikáriusa megújítja a kolostort.^{28,a} 1479-ben a barátok és Zalonthay János megállapodnak két malom dolgában Keresztúr és Szalontha között.²⁹ 1499-ben Korneth Mihály jászói várnagy Eörs helység egy negyedrészt adományozza a sajlóádi kolostornak.³⁰ 1507-ben fölmentik a barátokat a szőlőhegyi adó fizetése alól két, szőlőjük után Keresztúr hegyén, Tokaj körül.³¹ 1508-ban a Kanban székelő Mihály jászói várkapitány körösi birtoka negyedrészt hagyja örökül a pálosokra.³² 1517-ben Kisbodonyi Vitéz Lénárd özvegye — Katalin asszony — férje részét Kisbodonyban (Bács megye), melyet Katalin asszony 300 forintért váltott ki, s férje Sajóládra testált, örökmisék fejében a pálosoknak adományoz-

18. Gyéressy i. m. 219.

19. Gyéressy i. m. 219.

20. Gyöngyössy i. m. pp. 72—75.

21. Gyéressy i. m. 220.

22. Gyöngyössy i. m. pp. 72—75.

23. Gyéressy i. m. 222.

24. Gyéressy i. m. 220.

25. Gyéressy i. m. 222.

26. Gyöngyössy i. m. pp. 72—75.

27. Gyéressy i. m. 218.

28. Gyöngyössy i. m. pp. 72—75.

29. Gyöngyössy i. m. pp. 72—75.

30. Szabó László: A sajlóádi pálos kolostor története (1386—1786). Debrecen, 1940. 8.

31. Gyöngyössy i. m. pp. 72—75.

32. Gyéressy i. m. 219.

za.³³ 1518-ban ládi pálosok dolgoztak az ónodi vár kis kertjének rendezésén és fákkal való beültetésén.^{33/a} 1521-ben Horváth György a kolostorra hagyja birtokrészét Bezzegen (Zemplén megye), Etykeháza (Ecskeháza Abaúj megyében) birtokával együtt, azonkívül két nemesi telkét és kúriáját, egész malomrészét ugyanott. II. Lajos is megerősíti ezt az adományt és a következő évben be is iktatják a barátokat.³⁴ A sajlóádi kolostor — a legtöbb XIV.—XV. századi alapítású kolostorhoz hasonlóan — egy nagyhatalmú főúri család alapítása, s ezt az alapítványt támogatta — a felsorolásból is kitűnően — számos köznemes, középbirtokos család is, legtöbbször misealapítvány, vagy kedvezményes juttatás formájában. A királyi intézkedések is javították a kolostor helyzetét, jövedelmét. 1525-ben a kolostor a birtokára letelepülő és ott építkező jobbágyoknak biztosított II. Lajos 6 évi adómentességét.³⁵

A birtokszerzések, gazdagodás és zavartalan fejlődés 130 éves időszaka után két vizontagságos évszázad következett. Szerémi György írja, hogy János király Budáról menekülőben, vagy visszavonulóban egy hétig a ládi kolostor mellett táborozott és ezalatt karóba húzták Fr. Laurenciust. 1526-ban Serédi Gáspár — a Zápolya János ellen harcoló Ferdinánd seregeinek főkapitánya — a sajlóádi, diósgyőri, tokaji, regéci, újhelyi monostorokat elfoglalja, kifosztja és igen súlyos pusztításokat végez bennük.³⁶ 1526—1528 években Fráter György volt a sajlóádi kolostor perjelje. (1506-ban ugyanitt volt novicius)³⁷ 1527-ben, 1535-ben részesülnek még adományokban, amikor János király megerősíti anyja, Hedvig asszony és testvére Zápolyai György kiváltságlevelét, amely a Keresztury Kelemen által Sajóládnak adományozott keresztúri házat és két szőlőt mentesíti a Sarlós Boldogasszony tiszteletére végzett szombati misék fejében³⁸, illetve amikor Korhy László özvegye — Apolónia, Bezzeghy Sebők leánya — bezzegi birtokát a malommal együtt a sajlóádi szerzeteseknek adományozza örökmisék fejében.³⁹ 1537-ben újabb csapások érik a kolostort.⁴⁰ 1547-ben emel a rend panaszt Serédi Gáspár ellen, amiért fölfegyverzett embereivel betört a ládi monostorba, azt teljesen kirabolta, s a lopott holmikát 40 jól megpakott szekérrel hurcolta el.⁴¹ 1548-ban a királyi Kúriába idéztetik Serédi Gáspárt, amiért a sajlóádiak tarcal-keresztúri kúriáját és két szőlőjét magának foglalta le.⁴² Ezt követően Perényi Gábor csapataitól szenvedtek a sajlóádiak. 1559-ben adta vissza Perényi Gábor a ládi monostornak az emberei által elfoglalt birtokokat.⁴³ 1562-ből tudjuk, hogy a rend előljárói a ládi kolostor nagyon

33. Gyéressy i. m. 217—218., 227.

33/a. Détsky Mihály: Az ónodi vár korai építkezései. HOM Évk. XIII—XIV. 195, 209.

34. Gyéressy i. m. 220.

35. Szabó i. m. 8.

35/a. Szerémi György: Mon. Hung. Hist. 177—9.

36. OL Kam. Lt. Acta Paul. Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Num. 6. Fol. 36.

37. Gyéressy i. m. 240.; Szabó i. m. 8—10.

38. Gyéressy i. m. 222.

39. Gyéressy i. m. 222.

40. A 36. alatt hivatkozott irat.

41. Gyéressy i. m. 223.

42. Gyéressy i. m. 224.

43. Gyéressy i. m. 223.

szükséges építése és újjáépítése érdekében más kolostoraik ingatlainak értékesítésére kényszerültek.⁴⁴

1567-ből egy újabb ingatlanadományról tudunk: ekkor korhi Korhy László nemesi kúriája kétharmadát Korhy birtokán a sajóládi pálosoknak adja 27 forint árán, a harmadik harmadot magának tartja meg.⁴⁵ 1569-ben a Gönc város fölötti romos Szent Katalin kolostor és a Ruzska melletti kolostor ingatlanait adják el.⁴⁶ 1570-ben Belavay Imre újhelyi és ládi vikárius a ládi kolostort Cholthói Basó Mihálynak adta bérbe 10 évre, s ezért 3200 magyar forintot vett fel.⁴⁷ Ugyancsak 1570-ben Enyingi Török Ferencnek is adtak bérbe ingatlant; ő egy 4 köves malmot Csabán és 2 köves malmot Diósgyőrben bérelt ki Belavay Imrétől 7 évre, 2000 forintért.⁴⁸ Török Ferenc 1572-ben csabai nemes kúriát is bérelt tőlük.⁴⁹ 1591-ben arról olvashatunk, hogy a csabai és a diósgyőri malmok ügyében való intézkedésre a sajóládi pálos rezidentia jogosult.⁵⁰ 1601-ben Marthony ingatlanait adták el.⁵¹ 1604-ben Fr. Bratulich Simon rendfőnök a ládi és diósgyőri pálos kolostorokat Horváth Mártonnak adja bérbe, évi 150 magyar forint lefizetése ellenében.⁵² 1611-ben Bratulich Simon a sajóládi kolostor javait Szentiványi Zsigmondnak és feleségének Ghombos Fejér Eufrozina asszonynak adja bérbe.⁵³ 1611. június 12-én Thurzó György nádor úgy rendelkezett Eperjesről, hogy Sajóládon az egykor kolostor, most inkább castellum őrzésével 6 lovas és 10 gyalogos állandó ott tartózkodásával gondoskodják a bérlő Szentiványi, s erre a célra neki Sára, Zsadány, Olaszi és Köröm tizedeit engedje át.⁵⁴

1613-ból egy újabb bérleti szerződés ismeretes, amellyel Zaycz János rendfőnök adja bérbe Szentiványi Zsigmondnak az újhelyi és a sajóládi kolostorok birtokait.⁵⁵ 1618-ban Forgách Zsigmond nádor felszólítja néhai Szentiványi Zsigmond özvegyét Fejér Eufrozina asszonyt, akkor Monaky Ferenc hitvesét, hogy a sajóládi és újhelyi kolostorok javait szolgáltassa vissza a rendnek.⁵⁶ 1622-ben Thurzó Szaniszló nádor intéz rendelkezést Borsod vármegyéhez, hogy adassa vissza a *pálos rendnek a sajóládi kolostort*, amelyet Monaky Miklós magának eszközölt ki Bethlen Gábortól.⁵⁷ 1627-ben ismét bérletről olvashatunk: ekkor P. Füle Lajos, az újhelyi, a sajóládi és a diósgyőri kolostorok birtokait adja bérbe Rákóczi Györgynek.⁵⁸

44. Gyéressy i. m. 225—226.

45. Gyéressy i. m. 224.

46. Gyéressy i. m. 225.

47. Gyéressy i. m. 223.

48. OL Kam. Lt. AP. Fasc. 604. Fol. 5—10. No. 2.

49. Gyéressy i. m. 246.

50. Gyéressy i. m. 246.

51. Gyéressy i. m. 226.

52. Gyéressy i. m. 223.

53. OL Kam. Lt. AP. Fasc. 604. Fol. 33—36. No. 12.

54. OL Kam. Lt. AP Fasc. 171. Fol. 15—16. No. 18.

55. OL Kam. Lt. AP Fasc. 604. Fol. 37. No. 13.

56. Gyéressy i. m. 223.

57. Gyéressy i. m. 223.

58. OL Kam. Lt. AP Fasc. 764. Fol. 5—82.

1628-ban Alaghy Menyhérttel kötnek bérleti szerződést.⁵⁹ 1645-ben Forgách Ádám adott ki *védlevelet a sajládi kolostor és birtokai részére*,⁶⁰ 1649-ben pedig Wesselényi Ferenc adott ki oltalomlevelet.⁶¹ 1648-ban Arszlán egri pasa adott oltalomlevelet P. Vanoviczy János és két szerzetestársa számára, hogy a sajládi kolostorban és az ahhoz tartozó Khorhi birtokon nyugodtan élhessenek.⁶² Ekkor missziós központ szerepe volt. Közben 1647-ben Vattán vásároltak két nemesi kúriát.⁶³

1650-ben Miskolcon megkapják a Körtvélyesi ház 1/4-ét.⁶⁴ 1651-ben Csabán vásárolnak telket.⁶⁵ 1652-ben Pálfalvay János tapolcai apát az apátsága birtokait élete végéig szólóan a pálos rendnek adja bérbe 200 tallér fejében.⁶⁶

1654-ben Bedeghi Nyári Zsigmond diósgyőri kapitány juttatja miskolci házhoz a sajládi pálosokat.⁶⁷ 1664-ből, 1674-ből, 1676-ból⁶⁸ és 1683-ból a sajládi pálosok különböző malmainak, házainak bérbeadásairól olvashatunk.⁶⁹ A török hódoltság megszűnte után — 1704-ben is — még csak négyen voltak a kolostorban.⁷⁰

A törökök által elpusztított kolostor megmaradt romjait Borsod vármegye rombolta szét és az ónodi vár helyreállításához építette be és hordta el.⁷¹ A Rákóczi-szabadságharc közel nyolc évig tartó küzdelmeinek időszaka még nem kedvezett az építkezéseknek, azonban a harcok és ellenségeskedések megszűnése után a pálosok mindjárt hozzákezdtek birtokviszonyaik rendezéséhez, azonban az első helyreállítási munkálatokat már korábban elkezdtek.

A TEMPLOM ÉS A KOLOSTOR ÚJJÁÉPÍTÉSE

A sajládi kolostor urbáriumában olvashatjuk, hogy 1706. április 1-én kezdtek a maradványaiban is romos kolostor és templom „poraiból és hamvaiból” való helyreállításának előkészítéséhez. Először 3 cellát állítottak helyre a régi alapokon a keleti részen, a negyediket 1716-ban építették fel és ezekre a cellákra reáépítették a második szintet. 1715-ben tégláégetőházat létesítettek e munkálatok érdekében.⁷² A templom újjáépítéséhez a megye is adott meszet és fát.⁷³ 1716 áprilisában elkezdték építeni a templomot az oldalfolyosóval, sekrestyével és lépcsővel; hasonlóképpen elkezdték a tornyot a templom előtt (?)

59. Gyéressy i. m. 223.

60. Szabó i. m. 12.

61. OL Kam. Lt. AP Fasc. 611. Fol. 17.

62. Gyéressy i. m. 223.

63. OL Kam. Lt. AP Fasc. 170. Fol. 58—59. No. 13.

64. Gyéressy i. m. 255.

65. OL Kam. Lt. AP Fasc. 114. Fol. 162.

66. OL AP Elenchus, pag. 261—318.

67. Szabó i. m. 12.

68. OL Kam. Lt. AP Fasc. 170. Fol. 64. No. 16.

69. Gyéressy i. m. 234., 235. + OL Kam. Lt. AP Fasc. 61. Fol. 16. No. 36.

70. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/b. Conv. Sajó-Lád. No. 10. Fol. 1—10.

71. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 2. No. 6.

72. A 70. alatt idézett okmány.

73. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 2—3. No. 6.

alapjaiból felhúzni.⁷⁴ Az újonnan építendő templom helyén (szomszédságában? „E regione Ecclesiae”) ekkor egy fából készült kápolna állott már, amelyben az istentiszteleteket végezték. A kápolnában volt egy szobrokból készült oltár is.⁷⁵

1718. július 21.—1719. április 25. között alapjaitól új kriptát építést végeztek el a szentély egész hosszában.⁷⁶ 1719. április 26-tól szeptember 23-ig végezték a szentély és a templomhajó boltozását, vakolását,⁷⁷ majd szeptember 26-tól november 6-ig a szentély, a templomhajó díszítését, meszelését.⁷⁸ 1720. április 16.—június 22. között az új templomon esőcsatornákat készítettek és elkészült a kórus, valamint a szentélypadló.⁷⁹ 1720. július 26-án — Szent Anna ünnepén — a Mária oltárt a Boldogságos Szűz képével a régi templomból átvizik az újba és az oltár közepére helyezik.⁸⁰ *Készen van már a templom a sekrestyével és a kórossal együtt, s 1720. július 28-án* megtörténik a „konvent alaklétele”.⁸¹ A régi, középkori épület helyén épült az új épületegyüttes.

A bevezetőben hivatkozott barokktemplom-építési adat helyesbítendő tehát: 1737-ről 1720-ra. 1721. április 21.—augusztus 29. között megépítik már a templom és a sekrestye mellett az alsó és felső boltozott folyosót, a felső mellett oratóriummal és könyvtárral.⁸² 1721. októberében már az utóbbiak ablakait készítik.⁸³ 1724. május 26.—december 2. között a lépcső mellett folytatandó nyugat felé néző épületszárnynál dolgoztak a kőművesek, mégpedig a refectóriumban, a konyhában, a dispenzában, a felső szobákban.⁸⁴ 1725. novemberében került sor a konvent felső emeletének építésére öt szobával és tartozékaival.⁸⁵ 1726. májusában bevakolták az ebédlőt és az alsó folyosót, *júniusban alapozták az új, az északi szárnyat*,⁸⁶ s annak építése folyt 1727-ben is.⁸⁷ 1728. májusától a konvent északi szárnyát boltozták, mind a szobákat, mind az alsó és felső folyosót.⁸⁸ 1729-ben az északi kolostorszárny vakolását végezték.⁸⁹ 1732. elején hidak építését kezdték el. A Sajó hídja 1735. március 5-én lett kész.⁹⁰ 1732-ben folytatják az épület külső vakolását, mégpedig az épület két szárnyán: az egyiknél a Bársonyos oldalán, a másiknál a kert felőli oldalon vakoltak.⁹¹ 1733. júniusában van készen az alapjaitól új kolostorszárny, három — *ötsukkos* — főfalával; az utolsó folyosót is bevakolták, bemeszelték és egy kamrát, a kö-

74. A 73. alatti okmány.

75. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 3. No. 6.

76. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 4—5. No. 6.

77. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 5. No. 6.

78. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 5. No. 6.

79. Uo.

80. Uo.

81. Uo. Részletesen felsorolja a jelenlevőket; a reliquiákat stb.

82. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 7. No. 6.

83. Uo.

84. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 9. No. 6.

85. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 10. No. 6.

86. Uo.

87. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 13. No. 6.

88. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 14. No. 6.

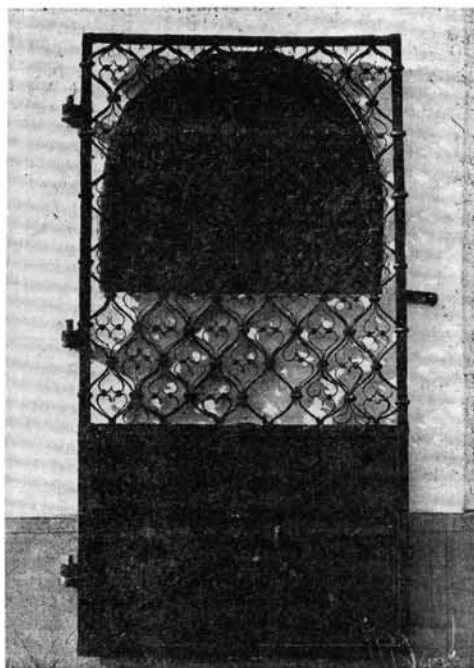
89. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 15. No. 6.

90. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 19. No. 6. és Fol. 28. No. 6.

91. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 20. No. 6.

2. kép. A Hétfájdalmú Szűzről elnevezett temetőkápolna, Sajólad

3. kép. A temetőkápolna vasajtaja

vetkező helyiségekkel együtt, továbbá az alsó folyosót téglával burkolták.⁹² 1734 áprilisában a kertben egy új kutat létesített téglából, tornyocskás felépítménnyel.⁹³ 1734-ben folytatták a folyosók vakolását.⁹⁴ 1735-ben tetőfedési munkák folytak.⁹⁵ 1735. május 26-án az ácsok a megkezdett munkát befejezték, így az egész szárny az utca felől és a kert felől 4 ölnyre elkészült új fagerendákból.⁹⁶ 1736-ban is folyosóboltozásokat végeztek.⁹⁷ 1737. május 30-ra a kolostor *összes építési munkái elkészültek*.⁹⁸ Ezután került sor a belső berendezések tökéletesítésére, kiegészítésére, a templomi felszerelések szaporítására, majd a külső (temetői) kápolna és új torony építésére. A rendház helyzetét és működésének jelentőségét fejezi ki az is, hogy amikor az 1738. évi tartományi káptalan megállapította a rendházak rangsorát, akkor a 17 magyar rendház közül Sajólad az 5. helyre került. A berendezések néhány kiemelkedő tételével külön foglalkozom; előbb azonban vázlatosan egyéb építkezéseiket is ismertetem.

92. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 24. No. 6.

93. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 26. No. 6.

94. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 27. No. 6.

95. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 29. No. 6.

96. Kisbán Emil: A magyar pálos rend története. II. Bp. 1938. 86.

97. OL Kam. Lt. AP Fasc. 118/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 29–30. No. 6.

98. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 33. No. 6.

A sajlóádi pálosok saját kolostoregyüttesük helyreállítása után először a diósgyőri — Krisztus Szent Testéről elnevezett — kolostor újjáépítését kezdik el. A kolostor és templom újjáépítése Kotnaki Fülöp sajlóádi perjel buzgóságából indult meg⁹⁹ és az 1739-ben elkezdett munka az 1742. május 21-i ünnepélyes beiktatással fejeződött be. Ezt megelőzően már Köröm birtokukon is „fényes templomot” emeltettek (1729)¹⁰⁰ és ezen az ugyancsak műemléki jellegű építményen kívül külön említést érdemel a Köröm, Kossuth u. 4. sz. alatti plébániaház, volt pálos fogadó, amely elsőrendű műemlékeink sorába tartozik,¹⁰¹ s amelynek alapkövetétele 1749. április 25-én volt, de szeptember 1-re felépültek a falak 2 emelet magasságra és tető is került reá.

1746 augusztusában már a sajlóádi kolostor tetőjavítására kerül sor.¹⁰² 1749-ben gazdasági célú építkezések voltak.¹⁰³ 1753-ban is ilyen irányú építkezések jegyzetek fel.¹⁰⁴ Említést érdemel az 1758-ban befejezett üvegház.¹⁰⁵ 1759-ben készült el teljesen a temetőben levő, Hétfájdalmú Szűzről elnevezett kápolna (2. sz. kép.), melyet a Műemlékjegyzék 1740 körül építettnek, az egyházi leltár pedig 1754-ből származónak mond.¹⁰⁶ 1759 februárjában készültek el a külső kápolna kapui,¹⁰⁷ 1759 májusában pedig harangot helyeztek el a kápolna tornyában.¹⁰⁸ A hazánkban ritka megoldással: háromszögalaprajzzal, egy-egy oldalán 6 m hosszúságú legömbölyített sarkokkal kiépített temetői kápolna figyelmet érdemel.^{108/a} Két oldalán egyszerű, de szépen faragott kőkerekes ajtók, szép kovácsolt vasráccsal, melyek közül az egyiket a 3. sz. képen mutatjuk be. A kápolna belseje boltozott. (Teknőboltozat). A kápolna a hazai barokk építészet egyik ritka emléke.

Tevékenységüket ebben az időben is sokan támogatják; 1761-ben pl. Pécsi Antal 4000 Rh. forintos misealapítványt tesz. *1768. szeptember 26-án az építendő új torony alapkövét helyezték el, s egyidejűleg elhelyeztek különféle reliquiákat, régi ezüst és réz pénzeket is.*¹⁰⁹ 1769. április 9-én elkezdték a toronyépítést.¹¹⁰ 1769. augusztus 19. és szeptember 6. között 7. láb magas, aranyozott vasból készült keresztet helyeztek el az új toronyra.¹¹¹ *1769. szeptember 16—22. között teljesen elkészült a torony és sisakja, melynek borítására 14 mázsa, Bécsből hozott rezet is felhasználtak, szomolnokai rézművesek közreműködése mellett.*¹¹² 1769. október 8-án már óra is került az új toronyba.¹¹³ *1769. október*

99. OL Kam. Lt. AP Fasc. 415. Fol. 23—62. és Fasc. 170. Conv. Sajó-Lád. Fol. 119—121. No. 37.

100. Gyéressy i. m. 249. Ezt Czenstochowai Boldogasszony tiszteletére szentelték fel.

101. OMF. i. jegyzéke 38.

102. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 78. No. 6.

103. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 94. No. 6.

104. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 108—124.

105. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 45. No. 8.

106. 1975. július 30-i egyházközségi leltár.

107. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. No. 8. Fol. 46.

108. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. No. 8. Fol. 46.

108/a. *Kozák Károly*: A sajlóádi háromszögalaprajzú temetőkápolna. HOM Évk. III. Miskolc, 1963. 75—78.

109. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. No. 6. Fol. 71—72.

110. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. No. 6. Fol. 78.

111. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 82—83.

112. Uo.

113. Uo.

4. kép. Nepomuki Szent János szobra a Sajó-hídnál

18-án a régi toronyból az új toronyba helyezték át a harangokat.¹¹⁴ (Sajnos arról nincs szó a továbbiakban sem, hogy mikor bontották le a nyilvánvalóan a pálos szokás szerint a sekrestye és a templom északi oldalának találkozásánál kiépített régi tornyot, illetve az 1716-ban a „templom előtt” épített tornyot.) 1774. május 11-én helyezték el a Sajóládról Sajó-Petri és Ónod felé vezető két út találkozásánál levő Sajó híd mellett Nepomuki Szent János igen kvalitásos szobrát. (4. kép)¹¹⁵

A Szent szobra lépcsős alépitményen, rokokó-díszes talapzaton áll, két oldalt egy-egy kisebb angyal szoborral.

114. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 84.

115. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 140.

1778 májusában a kolostor és a templom tetejének javítására került sor, és zöldszínű zsalugáttert tesznek az északi szárnyra és a refectoriumra.¹¹⁶ 1779. július 31-én befejezik a refectorium kikövezését is.¹¹⁷ 1783 májusa és novembere között még végeztek különböző javító és korszerűsítő munkálatokat,¹¹⁸ 1784 januárjában pedig zsalugátereket helyeztek el a templomtoronyra is.¹¹⁹

II. József 1786. február 7-én kelt és 1786. március 20-ával hatálybaléptetett rendelkezésével feloszlatták a pálos rendet, felleltározták és igénybe vették a sajlóádi kolostort is, s az ezt követő időkből sem rendi, sem egyéb részletes leírások nem állnak a rendelkezésre az építményeken és azokon belül bekövetkezett változásokról. Az 5. számú felvétel a nyugati oldalról mutatja be a kolostort, amikor még a *nyugati szárny* is épen állott. Ennek *lebontására a XX. század elején került sor*. A templom legutóbbi belső felújítását 1968-ban, míg a külső felújítást 1974—1976. években végezték.

A KOLOSTOR ÉS A TEMPLOM ALAPRAJZA

Minden középkori eredetű kolostortelepülés — így a sajlóádi is — azt mutatja, hogy kolostoraik alaprajza, templomaik alakja nemcsak az általános egyházi kívánalmaknak a nyomán kifejlődött liturgiai igényektől függött, hanem a rendi szabályzat előírásaitól és a rendi szokásoktól. A pálosok a középkori építkezéseikkel nem képviselnek hazai építészetünkben olyan önálló fejezetet, mint például a bencések, premonstreiek, vagy ciszterciák, hanem a kolduló rendi kolostorok és templomok, majd saját építkezéseik sémáit követték. Egyre több pálos alaprajz megismerése azonban jellegzetességeket, nem vitatható sajátosságokat is igazol, s ezek alapján rögzíthető, hogy a pálosok is — következetesen betartott — rendi instrukciók szerint építkeztek, sőt valószínű, hogy templomaik, kolostoraik építkezéseit — még királyi, vagy főúri alapítás és építtetés esetén is — maguk végezték, irányították, illetve állandóan ellenőrizték. Ennek módja lehetett különösen a XV. században az, amit Zolnay László állít „budaszentlőrinci építőmesterek segédkeztek az ország mintegy száz pálos kolostorának építésében, bővítésében”,¹²⁰ de még inkább az, hogy egy-egy vikariátuson belül ment a vikárius, vagy perjel utasítására a templomépítésben járatos, az instrukciókat ismerő építőmester, vagy kőfaragó az építkezések irányítására, azoknál való közreműködésre, tapasztalatok átadására. A XVIII. században volt is használatban egy „Norma Aedifici et condescensionis Fratrum Ordinis S. Pauli p. Eremita in eorum Possessionibus” megnevezésű irányterv,¹²¹ s ismeretes Vépi Máté kiváló pálos építőmester több kiemelkedő pálos építkezésnél való közreműködése. Sajlóádon ismerjük mind a kolostor, mind a templom, illetve a torony újjáépítésének irányítóját, de a XIV—XV.

116. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 175.

117. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 177.

118. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 193—198.

119. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 199.

120. Zolnay László: Magyarország legnagyobb kolostorromjai a budai hegyekben (Budapest c. folyóirat 1971. májusi száma) 36.

121. OL Tervtár. I. 16. 13—37-ig; a 33-as jelzetű terv.

5. kép. A kolostor és templom a kolostor nyugati szárnyának lebontása előtt

6. kép. Az épület keleti szárnyának kiugró része

századi tervezők és építők itt is ismeretlenek. Az alaprajzi vizsgálódások és összehasonlítások szempontjából hátrányosabb a helyzet, mint Sátoraljaújhelynél volt, hiszen itt közel két évszázad alatt többször évtizedeken át szünetelt a teljes épületegyüttesre kiterjedő rendeltetésszerű tevékenység és hátrányosabb, mint a diósgyőri kolostornál volt, hiszen Diósgyőrött a XVIII. századból állnak rendelkezésünkre különféle alaprajzok, Sajóládon pedig még az újjáépítés utáni állapot sem maradt fenn; a XX. századi átalakítások során szinte két teljes szárnyat lebontottak, s csak egy 1976-ban felvett alaprajz állott a szerző rendelkezésére.¹²²

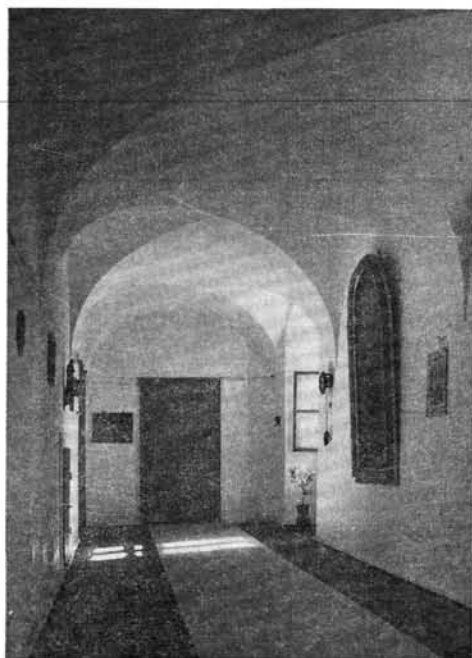
Szabó László szerint¹²³ mintegy negyven helyiség volt a XVIII. századi kolostorban. Ezt egykorú alaprajz alapján azonban azonosítani és ismertetni nem tudjuk, de kiegészítést nyújtanak a kolostori berendezésekről 1782-ben felvett leltárak, melyekből megállapíthatóan a kolostori építményben volt: a könyvtár, a sekrestye, külön szerepeltek a felső folyosók; az atyák szobái (cellái), mégpedig: a könyvtár mellett az első; a könyvtár után következő második; a könyvtár után következő harmadik; a könyvtár utáni negyedik; a könyvtárt követő ötödik és a könyvtárt követő hatodik szoba; a kert felől az első szoba; a kert felől a második szoba; a kert felől a harmadik szoba; a provinciálisi iroda; a titkárság; a titkárság melletti kamra; a lépcső mellett az első cella; az első cellát követő kamra; a lépcső melletti második cella; a lépcsőt követő harmadik cella; az alsó folyosók; a refectorium; a refectorium melletti éléstároló, a prior cellája; a prior cellája melletti kamra; a prokurátor (kulcsár gondnok) szobája; egy további szoba (Fr. Damján szobája); Fr. Damján raktára; a vendégek szobája; az orgonista szobája; az asztalos műhely; a serfőző szobája; a fogadószoza; a vendégek szobái. Nyilvánvalóan volt még konyha, éléskamra; árnyékszéksoport is. A leltárból is — a folyosókon kívül — több mint 30 helyiség állapítható meg.¹²⁴ A még jelenleg is meglévő plébánia épületben 16 helyiség van, a folyosókon és a lebontott részek megmaradt folyosóiból alakított 4 helyiségen kívül.

Az ismertetett helyiségekből is következtethetően a XVIII. századi kolostor alaprajza minden valószínűség szerint követte a középkori kolostor alaprajzát, s kisebb módosításokkal funkciókban is meg is felelt annak, hasonlít más feltárt, vagy vizsgált pálos kolostorok egyes helyiségeinek funkcióihoz. Itt is a nyugati szárnyban volt (éppen úgy, mint Sátoraljaújhelyen és Diósgyőrött) a nagyobb méretű refektórium és tálalója; a prior szobája — egy mellette levő kamrával —, s néhány további cella; felettük ugyancsak cellák és irodák; míg a keleti oldalon az emeleten voltak az atyák cellái; a földszinten a fráterek cellái, műhelyek és vendégszobák. Közvetlenül a templom mellett levő nagyobb helyiség volt a sekrestye; felette pedig a könyvtár, illetőleg az oratórium. Már a XVIII. századi alaprajz sem tükrözi azonban — különösen a keleti szárnyban — a középkori belső megosztást és kiépítettséget, hiszen hiányzik a keleti szárnyban szokásos kápolnaterem, illetve kápolna, amilyen található Nagyvázsöny-

122. Molnár Sándor okl. mérnök felvétele, melynek rendelkezésre bocsátásáért ezúton is köszönetet mondok.

123. Szabó i. m. 15.

124. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/c. Conv. Sajó-Lád. Fol. 143—168.

7. kép. Emeleti folyosórészlet

8. kép. A belsőudvar részlete

ban, Márianosztrán, megvolt Diósgyőrött (azok a XVIII. században templom-má bővítették)¹²⁵ stb. Sajóladon is volt még a XV. század elején egy külön (Szentlélekről elnevezett) kápolna, hiszen a kápolnában 1423-ban három oltárt szenteltek fel. Helyét csak egy régészeti feltárás tudná pontosan rögzíteni. Véleményünk szerint a keleti szárny közepén levő — most átjáró és raktár céljaira szolgáló — helyiségek helyén volt a hajdani kápolna hajója; a helyreállítás során az új homlokzati vonalat itt a korábbinál hátrább építették meg. Ettől a helytől északabbra levő falak ma is vastagabbak, 1,35 m-esek, míg az új főfalak csak 1,00 m-esek. Az 1,35-ös falvastagsági rész az, ahol 1706 és 1716 között a régi alapokon az első három cellát felépítették, majd negyedikkel bővítették és ezekre a cellákra építették reá a második szintet. (A vastagabb falú, kiugró részt 6. számú felvételünk mutatja be.)

Cáfolja a sajóladai kolostor XVIII. századi kiépítettsége is Ádám Ivánnak azt a megállapítását,¹²⁶ hogy „jellemző még pálos kolostorainkra, hogy a szokásos quadrum, a kolostor udvara ritkán teljes négyzet és hogy egész kereszt-folyosókra eddig csak egy helyen akadtak (Csáktornya)”, továbbá, hogy „rendszerint hiányzik a keresztfolyosó negyedik ága, mely a templom oldalához dűl.” Sajóladon ugyanis a belső kolostorudvar, a quadrum szabályos négyszög volt. A keresztfolyosó (kerengő) mind a négy ága adott volt, mind a négy oldalon

125. *Joó Tibor—Sólyom Dezső*: A diósgyőri pálos kolostor. HOM Évk. XII. Miskolc, 1973. 87—120.

126. *Ádám Iván*: Pálosaink építészeti emlékei. (Egyházművészeti lap 1885. évi évfolyama, 184.)

kétszintesen építették meg. A keleti szárny teljesen megmaradt keleti folyosóján, valamint az erre merőlegesen két ág megmaradt részeinek méreteiből megállapíthatjuk, hogy a keresztfolyosó szélessége mindenütt 2,60 méteres volt. A négyszögben épült kerengőből nyíltak: a sekrestye, káptalanterem, ebédlő, cellák, irodák, műhelyek, raktárak. Folyosórészletet a 7. számú felvételen mutatunk be. Azt is tudjuk, hogy megvolt a quadrum-kút is, hiszen még 1765. szeptember 16-án is följegyzik, hogy a „konvent belső kútjának tetőzetét” — amely egyébként rövidesen összeomlott volna — lebontották a meczenzéfiek, hogy újból, alapjaiból az egész kutat felépítsék.¹²⁷ Ezt a kutat századunkban tömték be; igen érdekes anyagot nyújthatna feltárása a régészeknek. 8. sz. felvételünk a hajdani belső udvar részletét ábrázolja.

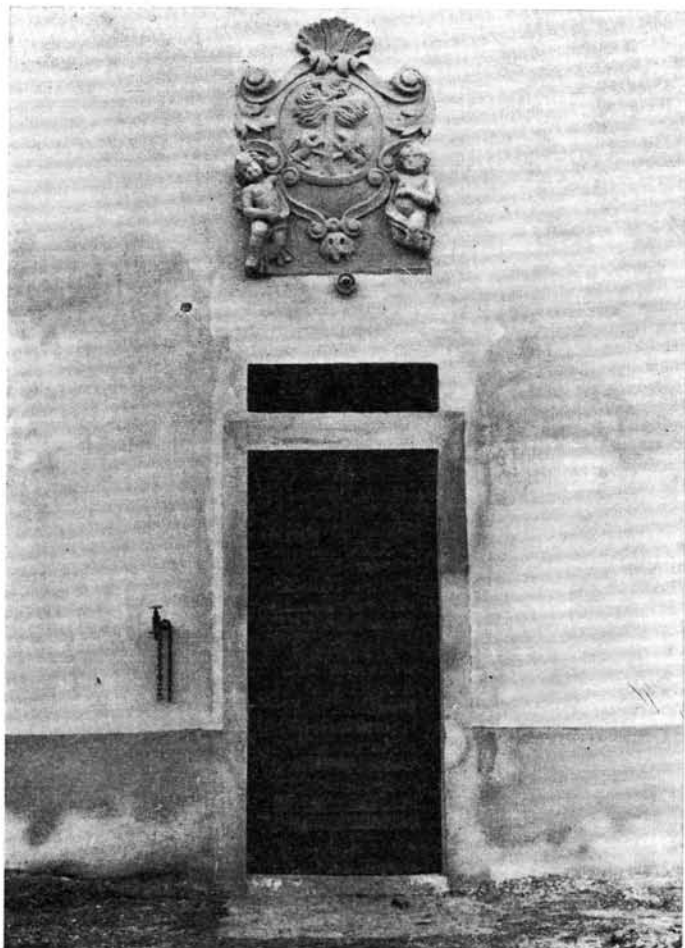
A templom főhomlokzata itt is nyugatra, egy kis térségre néz. A térségből nyíltott — észak felé, a kolostor lebontott egyik szárnyának oldalhomlokzatán — a kolostori főbejárat is, bár későbbi időkben a kolostorépületen ma is meglevő nyugati és keleti bejáratot is nyitottak. A keleti bejáratot és a felette levő, angyalok által tartott pálos címert 9. sz. felvételünk mutatja be. (A pálosok pálmafáját és oroszlánjait a templombejárat felett is dombormű ábrázolja. 10. kép).

A templom Sajóládon is a kolostor déli oldalán volt és van; szentélye keletelt, a nyolcszög három oldalával záródik. A templom főhomlokzata enyhén kiugratott középrésszel és pilaszterekkel tagolt, alul a középtengelyben a pálos attribútumokkal díszített kapuzat, két oldalt egy-egy kisebb ablak, fölöttük 3 kosárvíves záródású és szemöldökpárkánnyal hangsúlyozott nagy ablak. A főhomlokzat fölött emelkedik íves féloromzatokkal közrefogva a torony.

A déli oldalhomlokzat egyszerű, falsávokkal és sima párkányfrízzel tagolt, a falmezőkben szegmensíves záródású, egyszerű keretelésű ablakokkal. Ez a kiképzés folytatódik a szentélyen is, amelynek három záróoldalán azonban nincs ablak.

A 33 és fél méter teljes hosszúságú templomnak a szentélye hosszúkásan nyújtott ugyan, de a 10 méteres hosszúsága, 6,5 méteres belső szélessége megfelel a szokásos pálos szentélyméreteknek és arra utal, hogy területileg is követte a korábbi, a középkori kiépítettséget. A 16,5 méteres belső hosszúságú (8,70 m szélességű) hajó már nyújtottabb a korábbi középkori pálos templomok hajóinál, hiszen azok körében (különösen az átépítésük előtt korán elpusztult kolostorok templomainál — pl.: Szentlélek, Martonyi, Gönc, Salföld stb. — igazolható ez) rövid volt a hajó, mert nem lekipásztori céllal, hanem szerzetesliturgia számára épült, s csak 1401-ben kapták meg a pálosok IX. Bonifác pápától a „facultatem studentium”-t (a tanulás lehetőségét), majd 1417-ben engedte meg V. Márton, hogy a pálosok nyilvános szentbeszédeket tarthassanak templomaikban és a világiak gyónását is meghallgathassák. A szerzetesközösség a konventmiséken a nagyobb méretű szentélyben helyezkedett el. A nyújtott, 4 boltszakaszos sajóládi templomhajóból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy már a korábbi, a XV. század első évtizedeiben épített templomnál is számoltak a nagyobb számú világi részvételével, hiszen — amiként a történeti részben is említettem — 1400 novemberében már búcsút engedélyeztek a sajóládi pálos

127. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 53.

9. kép. Pálos címer a volt kolostor keleti szárnyán

kolostor templomát felkeresőknek; Szűz Mária tiszteletét a pálosok igen aktívan ápták, s a templomot felkeresők nagy számára utal az is, hogy a perjel már akkor felhatalmazást kapott tizenkét időszaki gyóntató alkalmazására.

A templom hosszúságát mintegy 4,5 méterrel növelte az 1769-ben a nyugati oldalra, a templom elé megépített torony, hiszen a korábbi templomtorony nyilvánvalóan nem ott volt. Egyrészt azért, mert koldulórendi és pálos szokás volt (Sátoraljaújhely, Nagyvázsöny, Budaszentlőrinc stb. is igazolja), hogy a tornyot a quadrum délkeleti sarkánál, a szentély és a hajó, valamint a sekrestye találkozásánál építették ki, másrészt a sajlóádi kolostor urbáriumában 1716-ban eszközölt bejegyzés szerint „a kész cellák folytatásaként és a szentélyhez bevezető részen a templom és a torony mellett folyosót létesítet-

10. kép. Domborművek a templom bejárata felett

tek”, tehát 1716-ban is állott egy torony — a leírásból következtethetően — a szentély mellett, melyet ugyancsak helyreállítottak. Nagyobb méretű torony lehetett, mivel több harangot is elhelyeztek benne, mégpedig az ónodiak régi romlott nagyharangját a Nagyboldogasszony tiszteletére újjáöntve 1729. július 1-én helyezték el, 1735. március 22-én került sor a második — Szent József tiszteletére szentelt — harang toronyba helyezésére.¹²⁸ Ez a torony 1765-ben már rossz állapotban van, mert a kút átépítésével kapcsolatos kolostori feljegyzésben leírják azt is, hogy „bárcsak ez a sors jutna a konvent tornyának is, mielőtt magától összeomlana”. 1769. október 18-án a régi toronyból az új toronyba helyezték át a harangokat, tehát ekkor még állnia kellett a régi toronynak és nyilvánvalóan nem állhatott az új helyén.

A sajlóládi pálos kolostor és templom éppen úgy egy kb. 50×40 méteres zárt épülettömböt alkotott, mint a többi nagyobb pálos kolostoregyüttesek (pl.: Sátoraljaújhely) épülettömege. A kolostor nyugati szárnya itt is a templom nyugati homlokzati vonala elé lépett több méterrel, miként azt a sátoraljaújhelyi, a salzföldi, a nagyvázsonyi stb. pálos kolostoroknál is láthatjuk. Sátoraljaújhelyen a templom szentélyének záródása 4 méterrel lép ki a kolostorterület keleti záróvonalán túl, viszont a templom nyugati homlokzatának vonalától

128. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajtó-Lád. No. 6. Fol. 29.

még 13 méteren át folytatódik nyugat felé a kolostorépület. Sajóládon a szentély záródásának külső vonala 3,5 méterrel lép ki a kolostorépület keleti homlokzati vonalán túl, a templom nyugati homlokzati vonala elé kilépett kolostorszárnyat pedig lebontották, azonban ha akár a leltári leírások alapján, akár az 5-ös számú felvétel figyelembevételével rekonstruáljuk a lebontott északi és nyugati szárnyakat is, akkor kb. 8 méteres kiugrást tételezhetünk fel (és hogyha ehhez hozzászámítjuk a toronykiépítés által keletkezett templomszakaszt, akkor a korábbi kiugrás itt is kitehető 12,5—13,0 métert!). Nagyon érdekes, hogy a teljes templomhossz mind Sajóládon, mind Sátoraljaújhelyen és Nagyvázsönyban 33—33 méter.

TERVEZŐK, ÉPÍTŐK

A kolostor és templom XIV—XV. századi tervezőiről, kivitelezőiről nincsenek adataink. Ismerjük azonban a XVIII. század második évtizedében elkezdett helyreállítást újjáépítés tervezőjét és irányítóját Joannes Baptista Carlone egri építőmester személyében, aki 1720. július 28-án részt vett az új templom felszentelésén és a konvent alapkövetésénél.¹²⁹ Az 1721—1723 években, de azt követően is ismét olvashatjuk a Miklós, Lipót, Péter, Mátyás kőművesek, Ferenc segéd munkás, Dániel és János asztalosok stb. neveit, a részükre kifizetett díjazásokat.

Az 1682 körül született és 1747. augusztus 11-én Egerben elhunyt Giovanni Battista Carlone építész működésével és jelentőségével röviden foglalkoznunk kell. Az olasz eredetű családból Ausztrián át Magyarországra került G. B. Carlone 1712-ben pallérként tűnik fel Egerben, előbb Telekessy, majd 1715-ben gróf Erdődy püspökkel köt különböző szerződéseket. Mesterként dolgozik a székesegyháznál, majd annak kriptaépíkezésén; ezt követően a püspöki rezidencia földszintjét és emeletét építi; építi a felnemeti templomot és a püspöki majort; megtervezi a kerecsendi fácános házat; felépíti a kerecsendi templomot; ő a debreceni piaristák templomának is az építője; ő emeli az egri misericordianusok rendházát; a demjéni (ma: deméndi) templomot; megtervezi a miskolci minoriták templomát; ő építi a füzesabonyi, a maklári, az egerszalóki templomot; a szolnoki ferences templomot. Az egyik legnagyobb szabású építkezése az egri jezsuita rendház. Több kastély felépítését, átépítését is tervezte és irányította. A munkásságát eddig leginkább méltató Voit Pál — aki szerint Carlone „személye az egész magyar barokk építészetünk történetét színezebbé és gazdagabbá teszi”¹³⁰ — 10 jelentős egri építkezésen kívül 9 vidéki kastély és 8 templom építkezésére utal, de nem szerepelteti a sajóládi pálos építkezésben játszott szerepét.

A sajóládon végzett munka méltán sorakozik a nagy építőmester említésre méltó művei közé.

Az 1766. évben készült új torony terveit más, de ugyancsak említésre méltó építész készítette, 1768. szeptember 26-i bejegyzésben olvashattuk, hogy az

129. A 81. a. i. okmány.

130. Voit Pál: Heves megye műemlékei I. Bp., 1969. 122—134; 316—317.

építendő torony ünnepélyes alapkövetételénél jelen volt „Magister Murarius e Gyöngyös”, majd az 1769. április 9-i bejegyzés meg is nevezi, mondván, hogy megérkezett 6 kőművessel Quadri Kristóf kőművesmester, akik a torony körüli munkákhoz haladéktalanul hozzákezdtek.¹³¹

Quadri Kristóf és Quadri József olasz eredetű, elsősorban Gyöngyösön és környékén tevékenykedő jelentős kőművesmesterek. Quadri Kristófit *Voit Pál*¹³² jelentős barokk kastélyok és templomok tervező- és építőmesterének tartja. Így működéséhez kapcsolja a pétervásári kastély építését; a gyöngyössolymosi templom javítását; a gyöngyöspüspöki templom építését; a megyei quártyéyház munkáit; a gyöngyösbenei kápolna kőművesmunkáit; a gyöngyösi ispotály ámbitusának beépítését; a leégett gyöngyösi Szent Orbán templom újjáépítését; a jászódzsai templom építését; a tarnamérai Almássy kastélyt; az ő oeuvrejébe utalja az egerszóláti Csernus kastélyt, a boconádi kastélyt, a hevesvezekényi Szalgháry kúriát. 1780-ban már néhai megjelölésekkel szerepeltetik. Művei között Voit Pál sem említi a sajlóádi tornyot; szolgáljon ez az adat is kiegészítésül.

Az újjáépítésnél, berendezésnél közreműködött számos festő, szobrász, aranyozó, fafaragó munkájával a berendezések és művészeti tárgyak fejezetben foglalkozunk.

BERENDEZÉSEK, FELSZERELÉSEK ÉS MŰVÉSZETI ALKOTÁSOK

E fejezeten belül az oltárok, szobrok, festmények, egyházi felszerelések, harangok, stallumok és padok készítésének, beszerzésének, sorsának rövid ismertetésével foglalkozunk. A középkori berendezésekről, felszerelésekről, műértékekről a sajlóádi kolostornál is nagyon keveset tudunk. Bár tudjuk azt, hogy már 1423-ban hét oltára volt a kolostornak és a templomnak, továbbá, hogy a középkori pálos kolostorokat és templomokat egyházi felszerelési tárgyakkal, ötvösremekkel bőségesen ellátták az adományozók jóvoltából, a Serédi-, Perényi-féle fosztogatások, majd a török dúlás és a 150 éves bérbeadási, erődítményjellegű, illetve nagyrésztben romos helyzetet mutató állapot után a középkori felszerelési tárgyak zömben elpusztultak, elkallódtak, lappanganak.

A berendezéseket, felszereléseket, műalkotásokat azért ismertetem a forrásanyagok alapján kronologikus felsorolásban (műalkotásonkénti csoportosítás helyett), mivel véleményem szerint ez a módszer az újjáépítés, újrafelszerelés időszakát jobban megvilágítja; áttekinthetőbbé teszi az akkori szükségletek és lehetőségek alakulását, a pálos atyák problémáinak jelentkezését és azok súlyozását; a művészekkel való kapcsolatok alakulását. A szakosító csoportosítást a szakterületek kutatói inkább elvégeztetik.

131. A 110. a. i. háztört. okmány.

132. *Voit* i. m. 386—387.

133. OL Kam. Lt. AP Fasc. 170. Conv. Sajó-Lád. Fol. 95—98. No. 25.

Az újabb használatbavétel és az újjáépítési munkák időszakából az első említésre méltó ilyen irányú feljegyzés 1710-ből való, amikor is Telekessy Ádám a ládi barátok templomára 15, monstancia felállítására 40 forintot hagy.¹³³ Az az 1714. június 19-i bejegyzés, amely arról szól, hogy az ónodiak régi romlott nagyharangját a Nagyboldogasszony tiszteletére újjáöntik és a sajládi pálos templomnak adják, azt is megemlíti, hogy ez a ládiak 3. harangja.¹³⁴ 1716-ból tudjuk, hogy az ekkor négy cellában működtetni kezdett kolostor „fából készült” kápolnájának a legszükségesebb liturgiai felszerelése már megvolt és az oltáron a Boldogságos Szűz nagy festett képe állott.¹³⁵

1717-ben a Szent Kereszt oltár szobrásmunkáira fordítanak 110 forintot.¹³⁶ 1720. március 28.—április 21. között új ezüstkelyheket szereznek be, melyeket gróf Erdődy egri püspök áldott meg.¹³⁷ 1720. július 26-án a régi templomból (kápolnából) a Mária oltárt a Boldogságos Szűz képével átvitték az újjáépített templomba és a szentély közepére helyezték.¹³⁸ 1721. január 25-én jegyezték fel, hogy *régi serleg felhasználásával* új cibóriumot készítettek (ezüsből, aranyozottan) Nagyszombatban.¹³⁹ 1721—23 között további templomi felszerelési tárgyakat szereztek be. 1721. március 31.—április 2. között helyezték el a — Gerhard Miklós egri kanonok segítségével létesített — új szószékét a templomban.¹⁴⁰ 1724-ben — Baranyai Ferenc 30 forintos adományából — elkészült Nepomuki Szent János szobra és azt elhelyezték a templomban. Ugyanekkor Malonyayné aranyláncot adományozott a Csensztochowai Szűz kegyképére.¹⁴¹ 1724. *augusztus 10—14. között helyezték el a főoltárt*, illetve azon — Borsy Mihály Borsod megyei alispán adományából — az Istenanya szobrát.¹⁴² 1725 decemberére elkészül — Baranyai Ferenc jóvoltából — a Csensztochowai Szűz mellékoltára.¹⁴³ 1726. április 20-ra történik meg az 1721-ben elhelyezett templomi szószék megaranyozása.¹⁴⁴ 1726. április 20-án felszerelik az új orgonát a templomkóruson.¹⁴⁵ 1727. április 12-én gróf Koháry András jótékonyágából *Szent András tiszteletére oltárt* emeltek.¹⁴⁶ 1728. augusztus 14-én Baranyay Ferenc özvegye Semsey Rebeka a főoltárra és a Szűz Mária szoborra kettős aranyláncot, ezüst füstölőt, oltárterítőt adományoz.¹⁴⁷

1729 márciusában aranyozzák be a *Szent András és Remete Szent Pál oltárokat*.¹⁴⁸ 1729. július 1-én Szent Antal apát tiszteletére szentelt nagyharangot

134. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 1. No. 6.

135. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/b. Conv. Sajó-Lád. Fol. 9. No. 10.

136. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/2. Conv. Sajó-Lád. Fol. 3. No. 6.

137. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 5. No. 6.

138. Uo.

139. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 6. No. 6.

140. OL Kam. Lt. AP Fasc. 158. Conv. Sajó-Lád. Fol. 57—85. No. 31. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 7. No. 6.

141. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 8. No. 6.

142. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. Fol. 9. No. 6.

143. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 10.

144. Uo.

145. Uo.

146. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 13.

147. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 14.

148. Uo.

helyeznek el a toronyban.¹⁴⁹ *1731-ben elkészül a Szeplőtlen Szűz oltára a templomban.*¹⁵⁰

Ugyanekkor említik a rézből készült keresztelőkutat is.¹⁵¹ Ez évben a Máriavölgyi Boldogságos Szűz képével létesítenek oratóriumot.¹⁵² 1734 februárjában új oltárt állítanak fel a betegek oratóriumában.¹⁵³ 5 új antependiumot és 3 új casulát is beszereznek.¹⁵⁴ 1734. május 28-án Nagyszombatból hat képet hoznak a refectorium díszítésére, ovális keretben.¹⁵⁵ Ugyanekkor 7 casulát, dalmatikákat szereznek be. 1735. március 22-én helyezik el a toronyban a Szent József tiszteletére szentelt, 40 fontos második (?) harangot.¹⁵⁶ 1835. április 1-én befejezik a toronykereszt aranyozását.¹⁵⁷ Az 1735. július 8-i kolostori bejegyzés egy egri festő által a templomban és a kolostorban végzett munkákról számol be. A Szeplőtlen Szűz oltárát, 2 gyóntatószéket, az orgona feletti díszítéseket, a keresztelőkápolnát, az oltárok és a sekrestye keresztjeit, 14 kandelábert, Szűz Mária szobrai, *Nepomuki Szent János oltárát az oratóriumban* említik.¹⁵⁸ Szó van a refectoriumban levő — a Szent Antallal beszélgető Szent Pált ábrázoló — festményről is.¹⁵⁹ 1737. július 1-én lettek készen a fráter Hingeller János által készített refectoriumi szószék és az új asztalok.¹⁶⁰ *1743. május 10-én* jegyezték be, hogy *elkészültek a templomi padok is*, mégpedig a külső részen tölgyfából (11. számú felvétel), a belső részek pedig rendes faanyagból.¹⁶¹ (fenyőfából). A P. Kotnaky Fülöp 1743. március 21-i elhalálozására vonatkozó bejegyzés említi a stallumok elkészíttetését is.¹⁶² Az egyik stallum intarziás homlokzati lapját 12. számú felvételünk mutatja be. 1744. június 6-án a priorhelyettes elhozta Egerből Habich János szobrásztól a sekrestye kézmosójához készített szobrokat.¹⁶³ 1745 február és április között készültek el és helyezték el a sekrestye diófa szekrénye, a kézmosó diófa tartója.¹⁶⁴ Ugyanekkor helyezték el a szentélyben az Egerben 50 forintért készített kriptafedlapot.¹⁶⁵ 1746-ban fejezte be Reich János lőcsei piktor a sekrestye felszerelések és mosdó figuráinak aranyozását és színezését. Színezte a templom három kapuját és a refektórium ajtaját. A prior és a portás ajtajának festését ingyen végzi, s ugyancsak ingyen színezett, aranyozott és ezüstözött még kereteket, kandelábereket.¹⁶⁶ 1747. június 4-én miskolci fémműves által készített függő örökmécsest helyeztek el a

149. Uo.

150. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 19.

151. Uo.

152. Uo.

153. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 25.

154. Uo.

155. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 26.

156. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 29.

157. Uo.

158. Uo.

159. Uo.

160. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 43.

161. OL KAM. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 65.

162. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 64.

163. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 67.

164. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 71—72.

165. OL Kam. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 69.

166. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 72.

11. kép. A templom padjainak faragványai

12. kép. A Remete Szent Pál oltár oltárképe

13. kép. A Szent András oltár oltárképe

14. kép. Annuntiatio; volt oltárkép

nagy oltár előtt.¹⁶⁷ 1748. szeptember 8-ára a Sarlós Boldogasszony főoltár szobrait (Szűz Mária, Szent Erzsébet, Szent József, Szent Joachim) megaranyozták.¹⁶⁸

Ugyanekkor az oltár asztalát, oszlopait is új színezéssel látták el. 1751. május 9—15. között Nepomuki Szent János szobrát színezésre Miskolcra viszik és befestve visszahozzák.¹⁶⁹ 1759. április 22-én vasból készült, feszületet keresszettel állítottak fel a temetőben.¹⁷⁰ 1762-ben körmeneteken hordozható Mária-szobrot, betlehemi oltárt szereztek be,¹⁷¹ és felszereléseket is vásároltak a templom és a sasvári kápolna számára.¹⁷²

1764. október 12-én Bécsből 6 darab elegáns formájú, ezüstözött gyertyatartót és feszületet szereztek be, 132 Rh. forintért.¹⁷³ 1763. július 20-án Szent Thaddeus oltárát említik.¹⁷⁴ 1769. március 24-én festett útszéli feszületet állítanak fel a miskolci útnál.¹⁷⁵ 1769. május 25-én arról tudósítanak, hogy új szentségház került a főoltárra.¹⁷⁶ 1769. augusztus 19.—szeptember 6. között egy hét láb magas, aranyozott vasból készült keresztet helyeznek az új toronyra.¹⁷⁷ A toronyot azonban még másként is díszítik: két oldalára Remete Szent Pál és Csepelényi György mártír kőszobrát helyezik el.¹⁷⁸ A Fájdalmas Szűz kápolnájának berendezéséről 1770—1772-ben készült leltár „a fájdalmas anya kőszobrát” említi, továbbá az Üdvözítő képmását.¹⁷⁹ A refectórium ugyanezen időből való leltárában 7 festett kép szerepel,¹⁸⁰ s a provincialatusban a sasvári Szűz és Szent Raphael festett képét jegyezték fel; a prior szobájában pedig a pálosok „szent Atyáinak” négy festett képét vették leltárba.¹⁸¹ A sekrestye ugyanekkor készült leltárában: a Boldogságos Szűz festett képe; a lavatorium a szenvedő Krisztus és négy angyal szobrával; a Szentháromság fekete keretben levő festett képe; Szűz Mária szobra, a feltámadó Krisztus szobra; egy oltári feszület; Nepomuki Szent János hordozható oltára; a templomban festett keretekben elhelyezett hat kép; a kóruson Szűz Mária festett képe; a sekrestyében továbbá aranyozott ezüst monstrancia; aranyozott ezüst cibórium holdacskával; ezüst pacifikálé; 4 aranyozott ezüst kehely, régi réz kehely; ezüst és ezüstözött lámpák, ezüst tömjénezők, füstölők, ezüstözött kandeláberek és 6 egyéb fém kandeláber szerepelnek.¹⁸² 1773. november 12-én sasvári Fájdalmas Szűz szobrát említik,¹⁸³

167. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 79.

168. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 89.

169. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Vonv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 102.

170. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 8. Fol. 46.

171. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 9—23.

172. Uo.

173. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 44.

174. Gyéressy i. m. 250.

175. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 77.

176. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 79.

177. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 82—83.

178. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 95.

179. Uo.

180. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/c. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 89.

181. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/c. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 91.

182. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/c. Conv. Sajó-Lád. Fol. 87—89.

183. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 133.

1774. január 27. és március 26. között újjáöntik 16 font ezüst hozzáadásával az eddig 40 font súlyú harangot.¹⁸⁴ 1774 decemberében a sasvári Boldogságos Szűz kápolnában, Ládón hat változatos új orgonát helyeztek el.¹⁸⁵ 1777 novemberében új fém lámpákat, békecsókkereszteket szereztek be.¹⁸⁶ 1781 szeptemberében a régi monstrantiából új kelyhet készítettek, több uncia arany és ezüst hozzáadásával, elegáns kövecskékkel és Krisztus Urunk szenvedésének képével díszítve.¹⁸⁷ Az 1782. évi leltár 4 képet említ szentek reliquiáival; a Szent Kereszt maradványát ezüst monstratiában; Nepomuki Szent János reliquiáit ezüst tartóban; a felső folyosókon órát, városok 17 térképét kisebb-nagyobb keretekben, 8 keretezett földrajzi térképet, 37 darab festett tézist keretekkel, két egyéb festett képet, míg az alsó folyosókon ugyancsak egy óra, 2 festett kép, 19 tézis stb. volt;¹⁸⁸ a refectorium festett képeinek száma már emelkedett; a prior szobájában 3 festmény volt festett keretben, 7 rézkarc aranyozott kerettel, két óra (zseb és asztali);¹⁸⁹ Fráter Damján dolgozószobájában Szent Erzsébetet látogató Szűz Mária képét jegyezték fel.¹⁹⁰ Az 1746. évi templomi leltár adataiból még említést érdemel, hogy a szentélyben levő két diófa stallum fölött az Üdvözítő, Remete Szent Pál, Szent Egyed gipszből készült alakjai állottak, míg a másik oldalon a Szeplőtelen Fogantatás, Szent Ágoston és Szent Ambrus.¹⁹¹ Ugyanez a leltár említi Szent Simon apostol szobrát is. Ezek a későbbi leltárakban nem szerepelnek. Meg kell még említeni azt is, hogy a sajóládiak is — éppennygy, mint a többi rendházakban — nagy tiszteletben tartották nagy királyainkat, s Nagy Lajos és Mátyás királyok képeit a miskolci házukban,¹⁹² Szent István király képét pedig az egyik szerzetesi cellában lehetett látni.¹⁹³

A feloszlatakorl leltár nem foglalkozott az ilyen alkalmakkor szokásos részletezéssel valamennyi felszereléssel és berendezéssel; a templomi értéktárgyakat nem becsülték fel.¹⁹⁴ Így is érdemes megemlíteni, hogy a provincialatusban 5 nagyobb, aranyozott keretben levő festményt említenek (közülük az egyik: Szent János); a cselédség szobájában két régibb festményt; a felső folyosókon 48 rézkarcot; a prior szobája mellett egy nagy feszületet; a bejárat közelében Remete Szent Pál és Szent Antal képét; a lépcső lejárónál a Boldogságos Szűz Mária oltárát emelik ki, oldalain két fából készült szeráffal és 2 kandeláberrel; ezt követően két festményt, festett ovális keretben; a refectoriumban egy festett feszületet, 7 oválisan keretezett kerek képet; 5 festett táblát keretekben; az orgonista szobájában 1 képet régi kerettel; a hejőkeresztúri házban 2 régi rézszobrot; a körömi házban két festményt; Baas birtokon 1 nagyobb Szent József

184. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 136.

185. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 151.

186. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 172.

187. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/a. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 185.

188. OL Kam. Lt. AP Fasc. 188/c. Conv. Sajó-Lád. No. 6. Fol. 143—168.

189. Uo.

190. Uo. Fol. 160.

191. Gyéressy i. m. 259.

192. Uo. 261.

193. Uo. 268.

194. Császár Elemér: A pálos rend feloszlata. Századok 1901. évf. 422.

képet és 1 kisebb képet tézisekkel; a miskolci házban 5 nagyobb és 3 kisebb képet emelnek ki.¹⁹⁵

Ezeknek a szobroknak, festményeknek, oltárképeknek, faragványoknak stb. a művészi kvalitása tekintetében találgatásokra kényszerülünk. Csak egyes esetekben maradtak meg, illetve találhatóak most fel ezek a művek, jobban mondva a maradványokból kiindulva, vagy a feljegyzések alapján alkotunk feltételezéseket, elképzeléseket a szoborcsoportokról, vagy az egyes egyéb művekről.

Néhány tárgycsoportot kiragadva vizsgáljuk meg a jelenlegi állapotot. Az oltárok körében láthatjuk, hogy míg 1423-ban hét oltár volt, 1786-ra már — a Hétfájdalmú Szűz kápolnájának oltárán kívül — 11 oltár volt a templomban és a kolostorban. 1829. május 27-én¹⁹⁶ viszont már csak négy oltár szerepel: a nagyoltár: az Erzsébetet látogató Boldogságos Szűz főoltára; s három mellékoltár: Remete Szent Pálról, Szent Andrásról és Szeplőtelen Szűz Máriáról elnevezve. 1975. július 30-án is négy oltár volt még, mégpedig a régi főoltár, domborművű oltárképpel és szentségházzal; továbbá 3 mellékoltár, de a Szent András és Remete Szent Pál oltárképeit már kivitték a templomból.¹⁹⁷

A *szobrok* körében még nagyobb a változás, hiszen ha csak kihagyásokkal is követhetjük a XVIII. századi 70 éves újjáépítés, fejlesztés és működés időszakát, láthattuk, hogy legalább 30—40 fa- és kőszobrot készíthettek és állítottak fel a sajlóádi pálosok. Az oltárokon általában szoborcsoportok álltak, s az oltárokon kívül is számos szoborcsoport (pl.: a lavatóriumnál, Nep. Szent Jánosnál; és egyedi szobor szerepelt még). Az 1829. május 27-i *Visitatio Canonica* a templomban két festett szobrot említ: Szent József és Nepomuki Szent János szobrait, s külön foglalkozik még a Sajó-hídnál levő Nepomuki Szent János szoborral.¹⁹⁸

1944-ből rendelkezünk egy részletesebb leírással: *Gyéressy Béla* „Pálos faragások mesterei” című tanulmányában az alábbiakat írja:¹⁹⁹ „1944-ben a kolostor maradványának folyosóján és lépcsőházában voltak:

A kolostor folyosón állott faszobrok:

»A Szeplőtelen Fogantatás 130 cm magas álló Madonnája. A törékeny nőalak földgömb felett lebeg, lába alatt a kígyó az almával s angyalfejek: Montánézre emlékeztető finom és kvalitásos munka.«

»A Megváltó szobra, 101 cm magas, bal kezében a földgömb, jobbjára hiányzik, arcán repedések, kopott fehér a festés, bő a köpeny, gótikus a hajlás, barokk a redőzet.«

»Egy a három király közül, kb. 1 m magas faszobor, fején turbán és korona, balját csípőre teszi, jobbjával aranykazettát szorít a melléhez, balra néz; aránylag a legépebb szobor, vállán vörös alapon aranyozott cifra királyi palást, arcán szelíd ámulat: mestermű!«

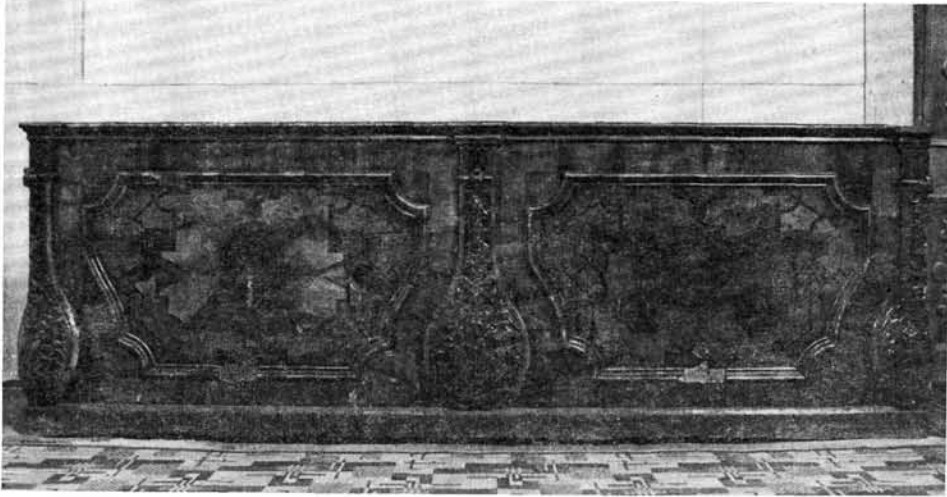
195. OL C—99. Helyt. It. Jelzets könyvek, V.: Vermögenstand der Pauliner Hung. Provinz. tom. I—III. Sajtólad.

196. 1829. május 27-i *Visitatio Canonica* 4. o.

197. A 106 alatt hiv. leltár és helyszíni megállapítás.

198. Uo. No. VI. §. II. De Statuis.

199. *Gyéressy Béla*: Pálos faragások mesterei. Különlenyomat a Művészettörténeti Értesítő 1973. évi 3. számából, 204.

15. kép. A szentélystallumok intarziás részlete

»A többi faszobor meglehetősen csonka állapotban maradt ránk: Remete Szent Pál

Remete Szent Antal

Szent Ágoston

Szent Jeromos 56-57 cm magas mellszobrai, szúrágta szobrok, itt-ott letöredezve, valamikor fehérre festve.«

»Kb. 1 m magas ismeretlen szent, a feje letörve külön hever, nemes finom arc, sasorr, szép szakáll, a kezek hiányoznak.

Egy szent püspök 1 m magas szobra, a püspöksüveg csúcsa, a karok és a lábfejek hiányoznak, dús lobogású redők a ruhán.«

Assisi szent Ferenc 1 m magas szobra, bal kézfej hiányzik.

Két szent nő, 80 cm magas mindegyik, karjaik hiányoznak, ruháikon finom arany színezés.

Két szent fehér szobra, volután térdelő helyzetben, féloldalt dőlve, a karok itt is hiányoznak, az arcok nemesek, a szobrok magassága 75 cm.

Vannak még térdelő, 85 és 60 cm magas angyalszobrok;

16 cm nagyságú angyalfejek, de igen rossz állapotban...»

A felsorolásban már nem szerepel sem a Nepomuki Szent János, sem a Szent József szobor.

A Gyéressy Béla által felsorolt szobrok közül már csak a 16. számú képen bemutatott angyalszobor található meg Sajóládon. Szerző véleménye szerint a Herman Ottó Múzeumban őrzött, Óhutáról származóként nyilvántartott, alábbi leírás szerinti két szobor is a sajóládi pálos szobrok közül való: 1. „szobor, szerzetes ruhás alak; szakállas, a kámzsa alatt széles öv, ruhája merev vonalú redőkkel (gótikus), kissé jobbra dülő tartással, alul lapos domború alaplapon, arcával kissé balra néz. Hiányos, törött, félig kész állapotban, fes-

tetlen, faragott keményfa. Magassága: 101 (!) centiméter, szélessége 34 centiméter.”²⁰⁰

2. „Szobor, szerzetes alakja, kámsza ruhája alatt széles öv, szakállas fejével jobbra néz, a ruha redői elől felhajtva, a redők merevek, szögletesek (gótikus), lapos domború alapzaton, ill. félig kész állapotban festetten. — Faragott keményfa. Magassága 101 centiméter, szélessége: 32 centiméter.”²⁰¹

A méretek megdöbbentően egyeznek; a szobrok leírása is arra utal, hogy valamely oltár mellékalakjai voltak. Ez a téma is megérdemel egy tüzetesebb vizsgáladást és művészettörténeti értékelést, külön bemutatást, miként az a körülmény is, hogy egy sajlóadi szószék és egy Mária-oltár is Bükkszentkeresztre került, miként a Helytartótanács, illetve a Kamara rendelkezése folytán a diósgyőri pálos kolostor több berendezési tárgya is Bükkszentkeresztre, az akkori Ujhutára került a XVIII. század végén, a XIX. század elején.

A Sajóládon megmaradt legjelentősebb szoboremlékünk a Sajó folyó hídjánál levő — az építmények felsorolásánál említett és a 4. sz. felvételen bemutatott — Nepomuki Szent János szobor, melyet 1774-ben ismeretlen egri szobrász készített, s ma is elég jó állapotban van, bár a jobb oldali angyal már kissé megbillent, s egyes darabokon fagyrepedések láthatók. A Borsod megyei Műemléki Albizottság 1972. október 26-i sátoraljaújhelyi ülésén rámutatott: az utak mentén, hidak mellett a XVIII. és XIX. században készített sok értékes barokk, rokokó, vagy népi stílusú szobrunk kerül egyre veszélyeztetettebb állapotba; koruk, anyaguk porladása, szétfagyása, a gondozás hiánya, vagy a szakszerűtlen gondozás miatt; megoldási javaslatként foglalkozni kellene egy barokk szobrászati múzeum létrehozásával, vagy első lépcsőként legalább minden megyei múzeumi szervezet lehetőségeinek megvizsgálásával, javításával. Egyes egyházi hatóságok is felismerték ezt a veszélyt, s van olyan megyéspüspöki körlevél, amely rögzíti, hogy ismételten kapnak jelentést az „útmenti keresztek és kőszobrok izléstelen restaurálásáról, sokszor olajfestékkel történt átmázolásáról” . . . ; felhívja a figyelmet arra, hogy fordítsanak gondot ezeknek az egyházi és nemzeti szempontból is jelentős műértékeknek szakszerű megóvására. Restaurálásukat engedélyhez köti; tisztázandó, hogy kivel és miféle eljárással akarnak restaurálni, s az engedély nélkül végzett munkák miatt az anyagi felelősség kérdését is felveti.²⁰² Figyelemreméltó intézkedés; követendő példa; a hivatalos szerveknek is (OMF, Tanácsok stb.) nagyobb gondot kell erre fordítaniuk.^{202/a} Egyéb veszélyek is vannak. Például: Sajóládon eltűntek már a homlokzat díszítésére — a torony két oldalán — felállított kőszobrok is, holott ezeket az 1769-ben felállított (a század elejei, 5. számú képünkön is látható) szobrokat Szabó Lászlónak a sajlóadi pálos kolostor történetéről 1940-ben

200. Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye: 53.851.1.

201. Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye: 53.851.2.

202. „Új Ember”, 1976. augusztus 22-i száma, 4.

202a. A Borsod megyei Műemléki Albizottság 1972. október 26-i sátoraljaújhelyi ülésén rámutatott: az utak mentén, hidak mellett a XVIII. és XIX. században készített sok értékes barokk, rokokó, vagy népi stílusú szobrunk kerül egyre veszélyeztetettebb állapotba; koruk, anyaguk porladása, szétfagyása, a gondozás hiánya, vagy a szakszerűtlen gondozás miatt; megoldási javaslatként foglalkozni kellene egy barokk szobrászati múzeum létrehozásával, vagy első

16. kép. Angyal-szobor az egykori oltárról

lépcsőként legalább minden megyében a megyei múzeumi szervezet lehetőségeinek megvizsgálásával, javításával. Egyes egyházi hatóságok is felismerték ezt a veszélyt, s van olyan megyéspüspöki körlevél, amely rögzíti, hogy ismételten kapnak jelentést az „útmenti kereszték és kőszobrok ízléstelen restaurálásáról, sokszor olajfestékkel történt átmázolásáról”...; felhívja a figyelmet arra, hogy fordítsanak gondot ezeknek az egyházi és nemzeti szempontból is jelentős műértékeknek szakszerű megóvására. Restaurálásukat engedélyhez köti; tisztázandó, hogy kivel és miféle eljárással akarnak restauráltatni, s az engedély nélkül végzett munkák miatt az anyagi felelősség kérdését is felveti. Figyelemreméltó intézkedés; követendő példa; a hivatalos szerveknek (OMF, Tanácsok stb.) is nagyobb gondot kell erre fordítaniuk.

írott könyve is még a homlokzat ormán, kétoldalt láthatóként említi.²⁰³ (Csak annyiban téved, hogy Remete Szent Pál és Remete Szent Antal szobraitól ír, viszont Szent Pál szobra mellett a másik: Csepelényi György vértanúé.)

Azt, hogy a berendezés említett többi szobra hová lett, a háborús viszontagságok és a széles körben elterjedt gyűjtőszennvedély tobzódása során, nem tudjuk; e tanulmánynak nincs is módja az ilyen nyomozási tevékenységre; azonban a sajlóádi veszteségek és „elkallódások” sajnos még sokkal nagyobbak, mint a sátorlajújhelyiek, ahol 44 szoborból még mindig megvan 11.

Sajnos, hasonló a helyzet a *festmények, rézkarcok* körében is. Kétszázötven évvel ezelőtti (vagy talán még régibb...) műalkotások kallódtak el; a jegyzékekben említett, leltározott 40—50 festett kép és ugyanennyi rézkarc igen sok ismeretet, tanulságot és összehasonlítási alapot nyújthatna a XVIII. század első fele képzőművészetének alaposabb megítéléséhez. A pálos szentek, nagy királyaink, Czudar György és Péter; Martinuzzi György; Báthory László és még sokan mások elevenednének meg ezeken a festményeken. Ilyen gyűjtemény ma már legfeljebb csak a cenzstohowai pálos kolostorban található. A festmények közül csak néhány oltárkép maradt meg. Így a 12. számú felvételünkön bemutatott Remete Szent Pál kép, valamint a 13. számú felvételen szereplő Szent András kép, továbbá a 14. számú Annuntiatio kép. A templomban látható még — a szószék helyén — egy kb. 4 méter magas olajfestmény — régi oltárkép — kerettel; továbbá Szent Anna képe. Összesen tehát öt kép őrzi a XVIII. századi festészet emlékét.

A *harangok* sorában a legkedvezőbb a helyzet; négy darab bronz harang van az ecclezsia tulajdonában; 2 nagy és 2 kicsi. (3 a templomtoronyban, egy a kápolnában.)

Szerencsére a XVIII. századi kiemelkedő szintű pálos asztalos- és fafaragó művészet több remeke megmaradt. Így: a 15. számú felvételen ábrázolt intarziával díszített 5 üléses *stallumsorból* kettő; továbbá a 11. számú felvételen szereplő faragott díszítésű *ülőpadok* közül 18! A karzati stallumok már eltűntek. A sajlóádi fafaragó fráterek közül egyedül Hyingeller János nevét ismerjük, akinek munkáit 1737-ben említik, s aki ezután Diósgyőrben, majd — 1740—50 között — a budapesti volt pálos (most: egyetemi) templomban alkotott remekműveket; csodálatos szentélystallumokat.²⁰⁴ Azt, hogy a famunkák zöme a sajlóádi kolostorban készült, a korábban már említett adatokon kívül az is valószínűsíti, hogy a kolostor asztalosműhelye az épületen belül van és valamennyi leltárban szerepel, hangsúlyt kap.

A még meglevő — művészeti értékű — tárgyak közül meg kell még említeni négy — hólyagos faragású — fagyertyatartót, a régi főoltáron; továbbá egy szentségmutatót, 2 cibóriumot, és négy misekelyhet, valamint 11 használaton kívüli miseruhát és palástot. Figyelemreméltó az is, hogy a meglevő sajlóádi anyakönyvek 1697-től kezdődnek!

A korhoz viszonyítva nagyobb szabású és értékes *pálos kolostori könyvtár*

203. Szabó i. m. 26

204. Gyéressy 199. a. i. m. 205.

kötetei közül még számos — elsősorban XVIII. századi mű — található a plébánia könyvtárában, de tudomásom szerint sok régi kötet került a felsőzsolcai római katolikus parókiára is.²⁰⁵

A KOLOSTOR JELENTŐSÉGE, GAZDASÁGI ÉS MŰVELŐDÉSI SZEREPE

Sajólad ma 1170 hektár földterülettel rendelkező 2489 lakosú, közös tanácsú község.²⁰⁶ Mint település a középkorban sem játszott jelentősebb szerepet. A XVI—XVII. századi ismert térképeken megnevezve nincs, bár a Sajó és a Bársonyos által bezárt szigetszerű földrészen több térkép is ábrázol — megnevezés nélkül — egy tornyos épületet.²⁰⁷

Érdekes a sajóladai kolostornak az elhelyezése is. A pálosok általános szokásaitól eltérően nem hegyek közé, vagy lakott helyektől távoli részen települt, hanem sík vidéken, lakott település közelében, bár az is tény, hogy abban az időben nagy erdőségek és vizek (Sajó és Bársonyos, valamint kiöntések) vették körül, biztosították nyugalmát és védelmét.

Sajólad pálos kolostora a XV—XVI. században sem tartozott a nagyobbak közé; közepes méretűnek tekinthetjük; nem volt tartósan vikariatus székhelye sem. Történelmi jelentőséget kölcsönöz viszont a kolostornak az, hogy Martinuzzi Fráter György — a kiváló és nagyhatású államférfi — itt volt 1506-ban novícius, majd a mohácsi vész idején és ezt követően is — 1528-ig — ő volt a sajóladai kolostor perjelje.²⁰⁸ A kolostor a hívők körében mint a Mária-kultusz egyik központja, mint Mária-kegyhely szerepelt, s már a XV. század elején nagy látogatottságnak örvendett.

A sajóladai pálosok a XVII. században széles körű pasztorációs és missziós tevékenységet fejtettek ki, azonban ennek ismertetése meghaladja a tanulmány célját és kereteit.

Rá kell azonban mutatni arra, hogy már a középkorban jelentős szerepet biztosítottak a környék életében a kolostor számára az egyre szaporodó és növekvő mértékű föld- és szőlőbirtokok, halastavak, s *különösen fejlett malomgazdaságuk*, malomiparuk. Nagy-Zsolcán, Bezzegen, Hejőcsabán, Dejtán, Keresztúr és Szalonta között, Ecskeházán stb. voltak — helyenként több is — malmaik; közöttük 4-5 köves, többkerekű malmok is; azokban végezték el a környék lakossága jó részének őrlési és darálási szükségleteit. Ezek a malmok a XVII—XVIII. századokban újjáépülnek, újra működnek, sok esetben azonban már bérlők kezelésében.

A XVIII. századi újjáéledés, újjáépítés időszakában a sajóladai pálosok igen nagy vitalitásról és aktivitásról tesznek bizonyosságot. Ez alatt a 80 éves időszak alatt helyreállítják, illetve újjáépítik a saját kolostorukat, a diósgyőri kolostort; templomokat építenek: Sajóladon, Körömben, Diósgyőrött, Sajóőrösön, Hejő-

205. Szendrey Bonaventura rk. plébános közlése.

206. KSH: A Magyar Népköztársaság Helységnévtára. 1973. Bp. 688.

207. Nemes Rózsa: Cartha Geographica. Bp. 1971.

208. Gyéressy i. m., Szabó i. m. 8—10.

keresztúrban; három fogadót is létesítenek (közülük a körömi igen értékes műemlék; külön bemutatásra is érdemes és kerül majd); hidakat létesítenek; üvegház építésével is jó példát mutatnak a belterjes gazdálkodásra (melegházi növénytermesztésre és gyümölcsaszalásra); tégláégetőt állítanak fel; korábban megvolt sörfőzdéjüket helyreállítják, italméréseket, mészárszékeket működtetnek stb. Gazdasági helyzetüket és gazdálkodásuk sokoldalúságát, birtokviszonyaik tagoltságát, jövedelmi forrásaik sokrétű jellegét jól tükrözik az 1786. évi leltár^{208a} felsorolásai, melyekből most csak néhány adatot ragadunk ki: Birtokaik, házingatlanaik voltak ekkor Sajóládon, Sajópetriben, Hejőkeresztúrban, Kemejben, Miskolcon, Sajószentpéteren, Körömben, Baas községben.

Sajóládon — a kolostoron és a templomon kívül — a majorság, az 1 szobából, konyhából, kamrából, pincéből álló italmérés; csűrök, pajták; 2 szobás ház, mészárszékkal, két konyhával és kamrával; 4 szobából, konyhából, kamrából, pincéből álló fogadó; s 1 malom a Sajó folyón képviseltek jelentős értéket. Sajópetriben egy 1 szobás, konyhás ház; egy 2 szobás, konyhás, kamrás fogadó képezte a birtokukat. Hejőkeresztúrban egy 3 szobás, konyhás, kamrás — kocsiszínnel és pincével is ellátott — fogadó; 1 italmérés 1 szobás, konyhás, kamrás, kocsiszínes házzal; 1 mészárszék; az ispán háza, a vincellér háza, valamint egy kőből épült — görög szertartású istentiszteleti célokra használt — templomépület képezte a tulajdonukat. Kemejben egy italmérésük volt. Miskolc piacán egy nemesi házzal — mészárszékkal együtt — és présházzal rendelkeztek. Sajószentpéter piacán egy kúriájuk volt mészárszékkal. A mádi hegyen egy zsindelettel fedett, kőből épült (2 szoba, kamra, présház, istálló, pince helyiségekből álló) házuk volt. Körömben egy 2 emelet magas, 6 boltozott szobából, 1 konyhából, 2 pincéből álló fogadójuk volt a Sajó folyónál, kúttal és kocsiszínnel. Ugyanitt tulajdonukat képezte még egy kerítéssel körülvett ház; 1 mészárszék; egy — a Boldogságos Szűzről elnevezett — templom. Baas községben egy (4 szoba, konyha, pince, kamra helyiségekből álló) udvarházzal rendelkeztek, de volt itt egy kőből épült, zsúppal fedett (szoba-konyha-kamrás) kertészházuk is, valamint egy mészárszékük két szobával, kamrával, konyhával, pincével. A magtárak, gazdasági épületek külön felsorolást igényelnének. A tulajdonukban levő épületek értéke meghaladja az 58 000 forintot, míg a sajóládi kolostor földbirtokait 233 361 forintra értékelték, s birtokait tekintve a sajóládi kolostor a harmadik leggazdagabb volt a pálos kolostorok sorában.

A középkorban eredetileg remeteéletmódot nyújtó rendben a kontemplatív szerzetesi elmélyültségen túlmenően *egyre jobban kiszélesítették a lelkipásztori tevékenységet, s még szélesebb körben bekapcsolódtak a szellemi életbe.* A sajóládi pálosok — éppen úgy, mint többi rendtársaik — a XVIII. században elsősorban a hit- és jogtudományok és az egyházi szónoklattan művelése terén (pl.: Csúzy Zsigmond), másodsorban pedig a történetírás és a költészet terén tűntek ki. Jelentős szerepe volt a sajóládi kolostor szellemi életében annak is, hogy morális teológiájuk is itt működött két évig, 1741-ig, majd ehelyett 1741-ben az újoncnevelést helyezték ide (a középkorban minden kolostor maga nevelte

208/a. Gyéressy i. m. 275—276.

208/b. Császár i. m. 422.

novíciusait), amely ebben a formában 10 évig működött. 1753-ban filozófiai főiskolává alakították át az újoncházat, s két éves tanulmányi idővel tanítottak.²⁰⁹ Ezen időszakból példa: Márton János tevékenysége, aki, mint a sajlóádi teológia tanára kompendiumszerűen foglalta össze a teológia moralist.²¹⁰ A török világ megszűntével a pálosok *igen sok helyen lettek egyházi és világi tanintézetek tanárai*. 1776-ban a sajlóádi kolostorból irányítottak a szatmári gimnáziumhoz három tanárt.²¹¹ Ugyancsak 1776-ban Mária Terézia királynő meghagyta Borsod vármegyének, hogy a jövőben vagy a paulinusok — akiknek Sajó-Ládon és Diósgyőrött voltak kolostoraik —, vagy a minoriták tanítsanak a miskolci gimnáziumban. Az iskola birtokában a minoriták voltak, így ők végezték a továbbiakban az oktatást.²¹²

A kolostornak sok neves és tudós vendége is volt. 1780. június 20. és október 1. között például Sajóládon tartózkodott — pécsi tanulmányaiból visszatérve, két társával együtt — a Székesfehérvárra helyezett Virág Benedek, az ismert költő.²¹³

A *tudományos és oktatási tevékenység* meglátzott a sajlóádi kolostor könyvtárának az összetételén is, ahol a 761 műből és 1132 kötetből álló könyvtárnak jelentős tételét képezték a skolasztikus teológiai művek (69 db), a morális teológiai darabok (94 kötet); világi történeti mű is volt közöttük: 85 kötet; humanisták könyve 69 darab, egyéb filozófiai mű 27 könyv. A jogi művek száma 24, az orvosiaké 15.²¹⁴ Említésre méltóak voltak földrajzi könyveik és térképeik is.

A XVIII. századi 80 éves működésükből, ha csak az *építkezéseiknek, a mesterek, munkások-, képző és iparművészek foglalkoztatásának a hatásait emeljük is ki*, akkor is láthatjuk, hogy az igényes építető és művészi programját liturgiával egyeztetve következetesen keresztültülvívő rend sajlóádi működése következtében is milyen *széles körű építő-, képző-, iparművészeti tevékenység inspirálói, finanszírozói voltak*: egri, gyöngyösi építészeket; egri, miskolci, mecenzéfi kőműveseket; egri, miskolci, lőcsei, nagyszombati festőket; egri szobrászokat; bécsi, nagyszombati, pesti, miskolci ötvösöket és fémműveseket; szomolnoki rézműveseket; stószai órákészítőket; egri ácsokat és kőfaragókat; pozsonyi egyháziruha-készítőket stb. foglalkoztattak és igen magas minőségű művek maradtak meg saját fafaragó műhelyekből is. Ezek a kapcsolatok külön kutatást érdemelnének és művészettörténeti értékelésük nagy hiányt pótolna.

Az 1786. évi feloszlítás során — az akkor nyilvántartásba vett 25 hazai pálos kolostor közül — a pesti, pápai, máriavölgyi után a sajlóádi volt a negyedik leggazdagabb. Vagyonukat 284.043.50 1/2 forintra értékelték, de ezek között nem szerepel a könyvek, továbbá a templomi értéktárgyak értéke. (Templomi értéktárgyak tekintetében egyébként több-kevesebb pusztítást átélt — jóval gazdagabb is volt, így Sasvár, Máriavölgy, Elefánt, Székesfehérvár stb.) Az

209. *Kisbán* i. m. II. 277., 289.

210. *Kisbán* i. m. II. 390.

211. *Gyéressy* i. m. 254.

212. *Szendrei* i. m. II. 469.

213. *Gyéressy* i. m. 255.

214. *Szabó* i. m. 20—21.

épületek értékét tekintve Sajólád a kilencedik helyen állott.²¹⁵ A feloszlatáskor felvett jegyzék szerint akkor 14 szerzetes élt a sajóládi kolostorban.²¹⁶

A sajóládi templom plébániatemplommá vált, a kolostor plébániaház lett. A pálos rendnek a visszaállítására irányuló törekvések sem a XVIII. század végén, sem a XIX. században nem jártak eredménnyel hazánkban, bár 1802-ben három tanítórend megújítását engedélyezte a király.

A sajóládi templom barokk díszzeitől részben megfosztottan és az orozati szobrok nélkül, de megújított állapotban áll ma is és megtekinthető, azonban a korabarokkra határozottan utaló fiókos dongaboltozatú kolostorépület már csonka, több belső átalakítás jegyeit mutatja fel. Hiányzik azonban mindkettőből a tanulmányban említett igen sok — XVIII. századbeli és korábbi — műalkotás, s a meglévőkre éppen azért még jobban kell vigyáznunk, hiszen történelmünk és művészetünk, kultúránk pótolhatatlan értékeiről van szó, amelyeket — a tanulmányból is láthatóan — még az utóbbi évtizedekben is igen súlyos veszteségek értek.

DAS PAULINERKLOSTER VON SAJÓLÁD

(Auszug)

Eines der bedeutendsten Klöster des einzigen in Ungarn gegründeten Mönchordens — das Paulinerkloster — war das nach der Glückseligen Jungfrau Maria benannte Kloster in Sajólád (Komitat Borsod-Abaúj-Zemplén). Das Kloster wurde 1387 von Péter und György Czudar von Ónod gegründet. Im Kloster und in seiner Kirche wurden schon 1423 sieben Altäre eingeweiht. Das Kloster bekam in Laufe der Jahrhunderte viele Güter geschenkt, der Besitz wurde aber auch durch Ankäufe von Immobilien, Mühlen, Weinbergen und Fischteichen vergrößert.

In diesem Kloster war Frater György Martinuzzi Novice, später mehrere Jahre Prior. Er ist eine bedeutende Gestalt der ungarischen Geschichte des XVI. Jahrhunderts. Im XVI.—XVII. Jahrhundert war das Kloster vielen Erprobungen ausgesetzt. Zuerst wurde es von Gáspár Serédi ausgeplündert und vernichtet, später, haben Gábor Perényis Leute viele Güter verschleppt.

In der Zeit der türkischen Besetzung war das Kloster eine Ruine, seine Ländereien wurden im allgemeinen von den Pächtern benutzt; im Jahre 1611 diente das „früher Kloster, jetzt eher castellum“ auf verordnung des Palatins als Wachtposten mit einer Besatzung von 6 Reitern und 10 Infanteristen. Im XVII. Jahrhundert hielten sich in Sajólád bzw. auf seinen Gütern nur 2 bis 3 Mönche auf.

In der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts gelangten schon neue Güter und Immobilien in den Besitz des Klosters auch war man bemüht, die ehemaligen Besitze zurückzugewinnen. 1706 wurde die Rekonstruktion des Klosters vorbereitet. 1716 konnten schon 8 Zel-

215. *Császár* i. m. 422.

216. *Császár* i. m. 417—420. A fényképek — az 5. kép kivételével — *Veres András* fotóművész felvételei. Rendelkezésre bocsátásukért ezúton is köszönetet mondok. Ugyancsak köszönet illeti dr. Balpataki Béla sajóládi rk. plébános urat is, szíves kalauzolásáért, hasznos felvilágosításaiért. A Gyéressy Béla által az OMF részére gyűjtött értékes és gazdag cédulaanyag az áttekintéshez igen nagy segítséget nyújtott.

len benutzt werden; zwischen 1716 wurden die Kirche, die Sakristei, der Turm und der Gang neben der Kirche wiederhergestellt. Am 28. Juli 1720 erfolgte die „Grundsteinlegung des Konvents“, und bis zum 30. Mai 1737 wurden sämtliche Bauarbeiten am Kloster fertiggestellt. 1769 wurde von Kristof Quadri, Baumeister aus Gyöngyös, ein neuer Turm gebaut. Die Wiederherstellungsarbeiten der Kirche und des Klosters wurden von dem namhaften Architekten G. B. Carlone geleitet.

In den 50-er Jahren des XVIII. Jahrhunderts wurde auf dem Friedhof die dreieckige Kapelle der „Leidenden Heiligen Mutter“ errichtet. 1774 wurde bei der Abzweigung der beiden Wege von Sajólád nach Sajópetri und Ónod die ausgezeichnete Statue des Heiligen Johannes von Nepomuk aufgestellt. Die Pauliner von Sajólád liessen zwischen 1737 und 1742 auch das Paulinerkloster und die Kirche von Diósgyőr wiederherstellen; 1729 erbauten sie die Kirche von Köröm; auch Gasthäuser errichteten sie, darunter das heutige Pfarrhaus in Köröm. Die aufgezählten Gebäude, Bauwerke und die Statue gehören zu unseren wertvollen Kunstdenkmälern. Leider blieben vom Sajóláder Kloster nach dem Abriss Anfang des XX. Jahrhunderts nur anderthalb Flügel erhalten.

Der wertvolle Skulptur- und Gemäldebestand des Klosterkomplexes hat auch grosse Verluste erleiden müssen. Bei der Auflösung des Klosters am 20. März 1786 waren noch mindestens 40 Statuen, mehr als 40 Gemälde und Kupferstiche bekannt; aber ausser der Statue vom Heiligen Johannes von Nepomuk an der Brücke ist nur eine Engelsfigur erhalten geblieben, die heute im Pfarrhaus steht. Der Autor nimmt an, dass es sich bei zwei Statuen des Miskolcer Museum um Holzschnitzereien aus dem Bestand der Pauliner von Sajólád handelt; die anderen sind wahrscheinlich verlorengegangen oder befinden sich in Privatbesitz, obwohl ein Forscher der Pauliner Skulpturen 1944 noch 18—20 Statuen registriert und beschrieben hat. Fünf Gemälde sind noch bekannt, und in dieser Studie werden sie zum Teil vorgestellt. Von grosser Bedeutung sind noch die aus Eichenholz geschnitzten Sitzbankabschlüsse und die Intarsien im Chorgestühl.

Der Autor misst dem kaum 80 Jahre dauernden Aufschwung und dem Neuaufbau der Pauliner im XVIII. Jahrhundert grosse Bedeutung bei, weil sie auf dem Gebiet der bildenden Künste und des Kunstgewerbes, bei der Verwirklichung ihres künstlerischen Programmes in der Verbindung mit der Liturgie als bedeutende Mäzenen tätig waren. Das Kloster erteilt Aufträge an Maurer aus Eger, Miskolc, Gyöngyös und Mecenzéf; an Maler aus Miskolc, Nagyszombat, Lőcse; an Bildhauer aus Eger; an Gold- und Kupferschmiede aus Nagyszombat, Wien, Pest und Miskolc; an Kupferschmiede aus Szomolnok; an Orgelbauer, Steinmetze und Zimmerleute aus Eger; an Talarschneider aus Pozsony usw.; auch die Pauliner Holzschnitzer hinterliessen eine Kostprobe ihrer grossen Kunst.

Tibor Joó